

Jobparathed

Overgangen mellem universitetsuddannelse og
arbejdsmarked for personer med handicap

inklusion

Udgivelser i inklusion-serien:

Anne Leth Pedersen
Studieeffektivitet og sproglige kompetencer

Anders Dræby Sørensen
Jobparathed

Michael Katzensteiner, Paula Ferrer-Sama, Gerhart Rott m.fl.
Guidance and Counselling in Higher Education

Jobparathed

Overgangen mellem universitetsuddannelse og
arbejdsmarked for personer med handicap

Anders Dræby Sørensen

Rådgivnings- og støttecentret Aarhus Universitet

inklusion

© 2006 Anders Dræby Sørensen
og Rådgivnings- og støttecentret, Aarhus Universitet

Omslagslayout: Helmuth Mikkelsen

Sats: Times New Roman 12/14,4
Tryk: Narayana Press, www.narayanapress.dk

ISBN: 87-991244-2-4

Rådgivnings- og støttecentret
Aarhus Universitet
Bygning 1453, Nobelparken
Jens Chr. Skous Vej 3
8000 Århus C

Telefon: 8942 2375
Fax: 8942 2374
Email: studiecenter@au.dk
Web: www.rsc.au.dk

Indholdsfortegnelse

Serieforord af Willy Aastrup.....	7
1. Sammenfatning.....	9
1.1 Opgaven.....	9
1.2 Metode.....	10
1.3 Rækkevidde.....	10
1.4 Resultater.....	10
2. Indledning.....	13
2.1 Baggrund.....	13
2.2 Problemstilling.....	16
2.3 Formål.....	18
3. Planlægning af erhvervsvejlednings- og udslusningsindsats.....	21
3.1 Erhvervsplanlægning i uddannelsen.....	21
3.2 Erhvervsforberedelse af uddannelsen.....	22
4. Undersøgelse af arbejdsmarkedsforhold og muligheder.....	25
4.1 Indledende diskussion af handicap og arbejdsmarkedsforhold.....	26
4.2 Profil for gruppen af studerende ved Rådgivnings- og støttecentret.....	29
4.3 De studerendes forventninger.....	49
4.4 De studerendes ønsker.....	59
4.5 De studerendes behov.....	65
4.6 De studerendes vurdering af den planlagte indsats.....	79
5. Konklusioner og anbefalinger.....	87
5.1 Generelle problemstillinger omkring overgang til arbejdsmarked for akademikere med handicap.....	87
5.2 Problemstillinger omkring handicappede universitetsstuderendes forventninger, ønsker og behov til overgangen mellem uddannelse og arbejdsmarked.....	90

5.3	Anbefalinger	95
6.	Referencer	102

Serieforord af Willy Aastrup

Det er en stor fornøjelse at kunne præsentere denne publikation i Aarhus Universitets Rådgivnings- og støttecenters serie ”Inklusion”. Serien er en synliggørelse og formidling af centrets anvendelsesorienterede forskning og udvikling hvor erhvervelsen af ny viden og indsigt sker med klart sigte på bestemte praktiske mål og anvendelser; afklaring af de grundlæggende studiemæssige vanskeligheder og deres omfang, samt den intervenerende praksis i form af rådgivning og støtte.

Idégrundlaget og visionen for den specialpædagogiske indsats kommer til udtryk i en samlet strategi i forhold til indsatsen over for studerende med specifikke studiemæssige vanskeligheder. Strategien formuleres ud fra en overordnet målsætning om at fremme integration og inklusion af studerende med specifikke studiemæssige vanskeligheder i studie- og uddannelsesmiljøet på de videregående uddannelser gennem en målrettet og koordineret pædagogisk og rådgivningsfaglig indsats af højeste kvalitet. Denne målsætning tænkes opnået gennem følgende strategiaspekter:

- Den rådgivningsfaglige og pædagogiske indsats skal baseres på udvikling af en tværgående viden om karakteren af de specifikke studiemæssige vanskeligheder og de institutionelle, individuelle, sociale og kulturelle sammenhænge, som vanskelighederne må forstås inden for rammerne af.
- Den rådgivningsfaglige og pædagogiske indsats skal tilrettelægges på baggrund af en forskningsbaseret viden om sammenhænge mellem indsats og effekt, der er sensitiv over for konkrete og specifikke, situationelle og individuelle forhold, og som dermed kan understøtte den konkrete praksis.
- Den rådgivningsfaglige og pædagogiske indsats skal afstemmes med den enkelte studerendes specifikke vanskeligheder i forhold til det aktuelle studiefag og -trin med henblik på i videst mulige omfang at kompensere for vanskelighederne, så den studerende kan leve op til uddannelsens generelle og specifikke kvalitetskrav.
- Den rådgivningsfaglige og pædagogiske praksis skal struktureres

omkring udvikling og anvendelse af kvalitetssikrede metoder, der er adækvate i forhold til de studerendes specifikke vanskeligheder og behov.

Disse strategiaspekter fordrer, at den specialpædagogiske indsats tager udgangspunkt i en reflekteret rådgivningsfaglig og pædagogisk praksis. Således må praksis være knyttet til en vidensproduktion, som finder sted i et tæt samspil med vidensanvendelse og praksislæring og involverer en snæver sammenhæng mellem udviklingsprojekter og forskning.

I denne publikation sættes der fokus på handicappede studerendes forventninger og perspektiver på deres erhvervsmuligheder efter endt uddannelse. Undersøgelsen viser at studerende med handicap ikke har store forventninger til deres muligheder.

Det er der flere grunde til. For det første er der en manglende tro på imødekommenhed hos en kommende arbejdsgiver der forventes kun at kunne se problemer og ikke potentiale. Måske fordi de handicappede studerende har mange dårlige erfaringer fra uddannelsessystemet som danner en klangbund for de negative forventninger. For det andet er der hos de handicappede studerende en mangel på tillid til at de har tilstrækkelige kvalifikationer til at kunne begå sig på arbejdsmarkedet. Men for det tredje er en del af de handicappede studerende også opmærksomme på at de mangler konkrete erhvervs erfaringer fra mere eller mindre fagrelevante studenterjobs, der også for en potentiel arbejdsgiver kan dokumentere indsigt i en ”arbejdskultur”.

I almindelighed må uddannelse anses som en primær vej til arbejdsmarked og dermed til inklusion i samfundet i almindelighed, men i bogen peges der på nogle problemstillinger (barrierer) som gør overgangen til arbejdsmarkedet vanskelig for handicappede akademikere. Den erhvervsvejlednings- og udslusningsindsats som universitetet, især i de senere år, ellers har igangsat vurderes som utilstrækkelig og ikke målrettet de særlige behov handicappede personer har. I bogen fremsættes forslag til en målrettet erhvervsvejlednings- og udslusningsindsats for handicappede studerende.

1. Sammenfatning

1.1 Opgaven

Denne bog præsenterer en undersøgelse af overgangen fra universitetsuddannelse til arbejdsmarked for studerende med et eller flere handicap. Undersøgelsen er rekvireret af Århus Kommune og er blevet gennemført af konsulent Anders Dræby Sørensen fra Rådgivnings- og støttecentret på Aarhus Universitet i perioden marts 2004 – juni 2005. Sørensen er blevet bistået af projektmedarbejder Thorkild Olesen og centerleder Willy Aastrup fra Rådgivnings- og støttecentret.

Undersøgelsen tager dels udgangspunkt i den aktuelle beskæftigelsespolitiske vision om at udvikle et rummeligt arbejdsmarked i det omfang denne vision knytter sig til registreringen af en væsentlig lavere beskæftigelsesgrad blandt akademikere med et handicap end blandt akademikere uden et handicap. Dels tager undersøgelsen udgangspunkt i, at sektoransvarlighedsprincippet giver universiteterne et selvfølgelig ansvar for at medtænke handicapdimensionen i deres ydelser til deres studerende, dels i at den i Folketinget nyligt vedtagne *Lov om vejledning af uddannelse og erhverv* foreskriver en målrettet erhvervsvejlednings- og udslusningsindsats for især unge med særlige behov.

Opgaven for undersøgelsen har bestået i at give en:

- A. Analyse af problemstillingerne omkring overgangen fra uddannelse til arbejdsmarked for universitetsstuderende med et handicap, hovedsageligt som disse problemstillinger ser ud fra disse studerendes perspektiv.
- B. Vurdering af behovet for en målrettet erhvervs- og udslusningsindsat for universitetsstuderende med et handicap med anbefalinger til en fremtidig praksis på området.

1.2 Metode

Målet med undersøgelsen er ikke at beskrive og bedømme, hvorvidt en uddannelse ved universitetet rent faktisk udstyrer universitetsstuderende med handicap med brugbare og relevante arbejdsmarkeds-kvalifikationer. I stedet vil undersøgelsen tage form af en struktureret kvalitativ analyse af disse universitetsstuderendes egne perspektiver på deres kommende udslusning i erhvervslivet. Dette kan også udtrykkes således, at målet er at lave en fænomenologisk afdækning af overgangen mellem uddannelse og arbejdsmarked, som den viser sig i de studerendes væren-i-verden. Til det formål er der i undersøgelsen benyttet en kombination af kvalitative interviews og spørgeskemakortlægning omkring de studerendes forventninger, ønsker og behov til en erhvervs-vejlednings- og udslusningsindsats.

1.3 Rækkevidde

Undersøgelsen tager specifikt udgangspunkt i forholdene omkring Rådgivnings- og støttecentret ved Aarhus Universitet. Dette center er foreløbigt det eneste af sin art i Danmark, som varetager en koordineret indsats over for studerende med studiemæssige vanskeligheder inden for universitetssektoren. Undersøgelsen er baseret på bearbejdning af skriftligt materiale samt samtaler med og spørgeskemasvar fra 88 af de studerende med handicap, som var tilknyttet Rådgivnings- og støttecentret den 1. februar 2004.

1.4 Resultater

Undersøgelsen dokumenterer og bekræfter formodningen om, at der knytter sig nogle specifikke problemstillinger til overgangen mellem universitetsuddannelse og arbejdsmarked for studerende med et handicap.

Gruppen af studerende med handicap, der for øvrigt langt fra udgør nogen heterogen gruppe af mennesker, er i forskelligt omfang præget af nogle særlige karakteristika, som bevirker, at de møder barrierer på

deres vej fra uddannelse til arbejdsmarked. Først og fremmest kan et handicap generelt set indebære en nedsat arbejdsevne, hvilket oftest vil medføre en begrænsning af beskæftigelsesmuligheder for den enkelte. For det andet er gruppen af studerende overordnet set kendetegnet ved en høj dimissionsalder og en kønsmæssig overvægt af kvinder, der sammenholdt med en almindelig orientering mod ledighedsramte fagområder og en vis tendens til at følge uddannelsen som led i en revalideringsordning indskrænker muligheden for at opnå fuld beskæftigelse på ordinære vilkår med én eller anden form for vidensarbejde. Endelig er gruppen af studerende med et handicap karakteriseret ved at få mindre praksiserfaring under studiet end andre studerende i forbindelse med specialesamarbejde, praktik og (relevant) studiejob. Sådanne praksiserfaringer gør almindeligvis CV'et mere klar til jobsøgning og forbedrer de fremtidige beskæftigelsesmuligheder, hvorfor også denne faktor er med til at hæmme overgangen fra uddannelse til arbejdsmarked for akademikere med handicap.

En anden væsentlig dimension i forhold til problemstillingerne omkring overgangen fra uddannelse til arbejdsmarked for studerende med handicap og deres beskæftigelsesmuligheder består i disse studerendes egne erfaringer, motivationer og holdninger til at skulle i beskæftigelse – aspekter, som udtrykkes i deres forventninger, ønsker og behov til den pågældende overgang fra uddannelse til arbejdsmarked. Undersøgelsen viser, at der er en proportional sammenhæng mellem omfanget af de studerendes funktionsnedsættelse og deres tillid til egne arbejdsevner, imødekommenhed fra potentielle arbejdsgivers side og mulighed for at opnå ansættelse på ordinære vilkår. Samtidig har studerende med betydelige funktionsnedsættelser som blindhed, cerebral parese og lignende også gjort sig langt færre overvejelser end andre studerende omkring konkrete fremtidige erhvervs muligheder, og de har også en mindre tendens til at tro på deres uddannelse som et middel til at komme i beskæftigelse end de adspurgte studerende med mindre betydelige handicap. Disse studerende med betydelige handicap oplever da også et meget stort behov for en erhvervsvejlednings- og udslusningsindsats, der er målrettet lige netop deres individuelle muligheder og begrænsninger. Dette behov er dog også udpræget i resten af den undersøgte gruppe

af studerende fra Rådgivnings- og støttecentret, som har en klar tilbøjelighed til at være kritiske over for universitetets indsats på området. En særlig gruppe af studerende udgøres af personer med dysleksi, som har en større tendens til pessimisme i forhold til fremtidige beskæftigelsesmuligheder end andre studerende med mindre betydelige handicap. Dette forhold må ses i relation til, at denne gruppe af personer ofte har mødt megen modstand og fordomsfuldhed igennem uddannelsessystemet på grund af deres sproglige handicap og måske derfor er karakteriseret ved en vis grad af sortseeri angående fremtiden.

Undersøgelsen peger på, at der er et almindeligt udækket behov blandt universitetsstuderende med handicap for en mere målrettet erhvervsvejlednings- og udslusningsindsats, som tager udgangspunkt i lige netop deres individuelle forventninger, ønsker og behov med hensyn til at komme i beskæftigelse. En sådan indsats bør indgå som en integreret del af uddannelsesforløbet for at skabe en sammenhæng mellem uddannelsesplanlægning og erhvervsorientering. For nogle studerende vil man allerede ved afslutningen af uddannelsen med fordel kunne etablere en kontakt med den offentlige beskæftigelsesindsats med henblik på at forkorte ledighedsperioden mellem dimittering og jobansættelse.

2. Indledning

2.1 *Baggrund*

Denne bog dækker den første danske redegørelse for overgangen fra studier til arbejdsmarked for personer med handicap, der er studerende på en lang videregående uddannelse.

Bogens overordnede baggrund består i den aktuelle beskæftigelsespolitiske vision om at udvikle et rummeligt arbejdsmarked, hvor alle får mulighed for at anvende deres ressourcer. Bogen knytter sig til visionen ved at fokusere på den politiske indsats for at styrke inklusionen af handicappede på det danske arbejdsmarked.

Det afgørende mål for denne indsats består i at skabe en lettere tilgængelighed til arbejdsmarkedet, så personer med handicap kan indgå på lige fod med andre og få del i den livskvalitet, der er forbundet med et aktivt arbejdsliv (Regeringen (2004)).

På den måde vil man for det første kunne nå et mål om at reducere konsekvenserne af et handicap i forhold til arbejdet, så flere personer med handicap kommer i arbejde og færre risikerer en langvarig udstødelse fra arbejdsmarkedet, hvor de modtager overførselsindkomst.

For det andet vil man, ved at fremme lige muligheder og lige deltagelse, kunne nå et mål om at forebygge nogle andre sociale eller psykologiske udstødemekanismer i tilværelsen. Indsatsen vil således bidrage til at give personer med handicap en anden social status som gruppe i samfundet og få psykologiske konsekvenser for de enkelte personers selvopfattelse.

I det danske samfund betragtes uddannelse som den primære vej til arbejdsmarkedet og dermed som den afgørende faktor for arbejdskarrierens udformning. Uddannelse er ganske enkelt den eneste farbare

vej til en rodfæstet tilknytning til arbejdsmarkedet. I det moderne videnssamfund, hvor arbejdskraftens kompetence er vigtigere end nogensinde før, stilles der oven i købet stigende krav til borgerne om livslang læring¹. Derfor er missionen om at inkludere personer med handicap på arbejdsmarkedet også snævert forbundet med en mission om at integrere personer med handicap i uddannelsessystemet, ved at de sikres lige uddannelsesmuligheder via fuld tilgængelighed og relevante støtteforanstaltninger på uddannelsesinstitutionerne.

For at en udbygget indsats for handicappede på uddannelses- og opkvalificeringsområdet får nogen betydning for de handicappedes inklusion på arbejdsmarkedet, er det imidlertid en klar forudsætning, at der eksisterer en relevant kobling mellem uddannelse og arbejdsmarked. Således må uddannelsernes primære mål bestå i at udvikle en række bestemte arbejdsmarkedskvalifikationer, og der må gives en fleksibel og velfungerende overgang mellem uddannelsessystem og arbejdsmarked.

Det danske uddannelsessystem består af forskellige niveauer, som strækker sig fra folkeskolen til de lange videregående uddannelser (LVU), der først og fremmest udbydes af universiteterne. Da universiteterne udspringer af en sammensat uddannelsestradition, der har omkring tusind års historie bag sig, udgør de på mange måder et selvstændigt område inden for uddannelsessystemet, der har sine egne karakteristika og rummer sine egne problemstillinger. Dette forhold vedrører også koblingen mellem universitetsuddannelser og arbejdsmarkedet, hvor de igangværende strukturelle forandringer på arbejdsmarkedet begynder at stille en række nye krav til udviklingen af disse uddannelser, så de modsvarer både arbejdsmarkedets og akademikernes behov for kompetenceudvikling og ændrede krav til faglighed. Derfor fordrer udviklingen også etableringen af et langt tættere samarbejde mellem universiteterne og arbejdsmarkedets forskellige parter.

Problemstillingen omkring tilpasning mellem universitetsuddannelserne og arbejdsmarkedet vedrører også missionen om at inkludere per-

1 Dette er ét af EU's centrale fokusfelter i fremtidens beskæftigelsespolitik og inklusion af personer med handicap

sonerne med handicap i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet. I 2000 påbegyndte man gennemførelsen af sektor-ansvarlighedsprincippet på de danske universiteter, som betød, at ansvaret for at integrere de universitetsstuderende med handicap blev overdraget til universiteterne selv. Således blev det nu universiteternes egen opgave at varetage indsatsen over for studerende med særlige behov for vejledning, rådgivning og hjælpemidler i uddannelsen. Ved varetagelsen af denne opgave har universiteterne overvejende fokuseret på den specielle indsats over for de studerende med handicap i forbindelse med deres optagelse på universitetet og efterfølgende gennemførelse af uddannelsen (Aastrup (1999)).

I forlængelse af de stigende krav til universiteterne om at tilpasse deres uddannelser til arbejdsmarkedet og dermed lette de studerendes overgang til beskæftigelse bliver det imidlertid også universiteternes ansvar at varetage de særlige behov, som de studerende med handicap måtte have i forhold til arbejdsmarkedstilpasning og -overgang.

Det er først og fremmest tilpasningen og overgangen mellem universitetsuddannelse og arbejdsmarked for personer med handicap – og universiteternes ansvar i den forbindelse – som udgør bogens baggrund.

Bogen tager i den forbindelse udgangspunkt i forholdene omkring Rådgivnings- og støttecentret² ved Aarhus Universitet. Dette center er foreløbigt det eneste af sin art i Danmark, som varetager en koordineret indsats over for studerende med studiemæssige vanskeligheder i LVU-sektoren. Rådgivnings- og støttecentret fungerer derfor ikke blot som omdrejningspunkt for de vedvarende bestræbelser på at inkludere personer med handicap og andre personer med særlige behov for pædagogisk rådgivning, undervisning og kompenserende teknologi på Aarhus Universitet. Det har tillige en vigtig funktion som spydspids samt videns- og erfaringsbank i forhold til den landsdækkende virkeliggørelse af ligebehandling og tilgængelighed for personer med handicap i LVU-sektoren.

2 Tidligere Studiecenter for studerende med særlige behov og Studiecenter for synshandicappede

Det er Rådgivnings- og støttecentrets erfaring, at der er behov for at udvikle og afprøve en mere effektiv erhvervsvejledning og udslusningsordning, særligt beregnet for universitetsstuderende og nyuddannede akademikere med handicap. I det følgende vil problemstillingerne omkring denne erfaring blive uddybet.

2.2 Problemstilling

Forslaget om den omtalte erhvervsvejledning og udslusningsordning udspringer af et konkret problem med inklusionen af akademikere med handicap på arbejdsmarkedet:

I forbindelse med tilpasningen mellem længere videregående uddannelse og arbejdsmarked viser det sig, at perioden fra tidspunktet for erhvervelsen af kandidatbevis til tidspunktet for opfangelse af den offentlige beskæftigelsesindsats er alt for lang for handicappede akademikere.

Som situationen ser ud for indeværende, opfanges de handicappede akademikere først af den pågældende indsats, når der er forløbet enten ½ år (for personer under 30 år) eller 1 år (for personer på mindst 30 år) efter dimission. Det hænder som regel i forbindelse med det tilbud om aktivering, som alle andre dimittender også modtager efter en tilsvarende ledighedsperiode.

Principielt set har personer med et fysisk eller et psykisk handicap de samme erhvervsmæssige muligheder som alle andre. Mange personer med et sådant handicap arbejder også allerede på det almindelige arbejdsmarked under de samme vilkår som enhver anden. Som det samtidig er blevet påvist, har personer med et handicap imidlertid mange barrierer for at komme i beskæftigelse i forhold til ikke-handicappede (SFI (2003); Gunnarsen (2001)). Disse barrierer viser sig også for nydimitterede akademikere med et handicap, som modsat ikke-handicappede dimittender i langt højere grad er nødsaget til at vente med at komme i nogen som helst form for beskæftigelse, indtil de modtager et aktiveringstilbud. Da disse personers inklusion på arbejdsmarkedet

altså bedst muliggøres gennem en af de gængse ordninger i den aktive beskæftigelsesindsats og ikke gennem selvstændigt organiseret jobsøgning, må den omtalte ventetid vurderes at være ”uhensigtsmæssig”.

Der eksisterer ganske vist lovgivning, der skal sikre personer med handicap støtte i forhold til inklusion på arbejdsmarkedet, jf. *Lov om kompensation til handicappede i erhverv* samt isbryderordningen i *Lov om en aktiv beskæftigelsespolitik*. For nydimitterede akademikere med et handicap er der imidlertid et problem med disse lovgivninger, som består i, at kompensationsloven fortrinsvis yder støtte til handicappede, der allerede er i erhverv, mens isbryderordningen fordrer, at man kan finde en arbejdsgiver, som vil ansætte en medarbejder med handicap i op til 1 år.

Der er en række andre barrierer for beskæftigelsesmuligheder for personer med handicap, som ikke nødvendigvis er specielle for de personer med handicap, der har en akademisk uddannelse. Alligevel udgør disse barrierer en væsentlig baggrund for, at perioden mellem dimission og beskæftigelse bliver så langstrakt for en stor del af akademikere med handicap. En del af barriererne repræsenteres af karakteristika ved samfundets og arbejdsmarkedets kultur, og en del repræsenteres af karakteristika ved gruppen af personer med handicap:

I. Som det fremgår af Socialforskningsinstituttets rapport ”Barrierer for handicappedes beskæftigelsesmuligheder” (2003), udvikler den danske arbejdsmarkedsstruktur sig mod en serviceorienteret produktionsform, hvilket repræsenterer en beskæftigelsesbarriere for personer med kommunikative og indlæringsmæssige funktionsnedsættelser. Samtidig er danske virksomheder karakteriseret ved at prioritere fastholdelse af marginaliseringsstruede medarbejdere frem for integration af nye medarbejdere med handicap. På virksomhederne suppleres dette forhold af en række holdningsmæssige barrierer, der knytter sig til de praktiske problemer i organiseringen af arbejdet, som ansættelse af personer med handicap kan indebære. Endeligt eksisterer der på virksomhederne nogle reservationer af en mere generel karakter, der manifesterer sig i en usikkerhed over for

den 'anderledeshed', som en person med handicap kan repræsentere.

II. Gruppen af personer med handicap kan ligeledes have karakteristika, der kan udgøre en barriere i forhold til deres muligheder for komme ind eller forblive på arbejdsmarkedet. Det kan dels dreje sig om en manglende erkendelse og accept af handicappet, hvilket kan forhindre dem i at orientere sig om mulighederne for at få hjælp til at opnå eller bevare en ansættelse. Dels kan det dreje sig om manglende sociale færdigheder i forhold til at begå sig på arbejdsmarkedet som følge af en hidtidig manglende inklusion i det almindelige samfundsliv.

2.3 Formål

Det her foreliggende arbejde er baseret på et projekt, der blev iværksat med henblik på at afdække problemer i forbindelse med og fremkomme med løsningsforslag til lettelse af overgangen fra universitetsuddannelse til arbejdsmarked for personer med handicap. Det skal derved sikres, at der i praksis findes metoder til at lette overgangen mellem tidspunktet for erhvervelse af kandidatbeviset til tidspunktet for at kunne modtage hjælp via de gængse støtteordninger og gøre denne overgang så kort og problemfri som muligt.

Med afsæt i disse intentioner kan bogen deles op i to afsnit med hver sin målsætning:

2.3.1 Undersøgelse af arbejdsmarkedsforhold og -muligheder

Bogens første afsnit udspringer af et mål om at skabe et vidensgrundlag for inklusionen af universitetsstuderende med handicap på arbejdsmarkedet ved at fremkomme med et dokumenteret problemkatalog og forslag til løsning af disse problemer.

Med afsæt i kendskabet til universitetsstuderende med handicap vil projektet dokumentere problemerne, som de ser ud fra disse studerendes

side. Dette vil ske ved hjælp af samtaler med studerende, som er tilknyttet Rådgivnings- og støttecentret ved Aarhus Universitet, i tilknytning til iværksættelsen af en spørgeskemaundersøgelse blandt disse studerende.

2.3.2 Planlægning af erhvervs- og udslusningsindsats

På baggrund af og sideløbende med dokumentationen planlægges etableringen af en erhvervsvejlednings- og udslusningsindsats for universitetsstuderende med handicap med udgangspunkt i Rådgivnings- og støttecentret.

Med afsæt i de erfaringer og antagelser, som foreligger ved projektets begyndelse, opdeles denne indsats indledningsvis i to hovedområder, der hver især indeholder en række forskellige elementer og moduler:

I. *Erhvervsplanlægning i uddannelsen*, der dækker over en målrettet erhvervsvejlednings- og udslusningsindsats, som med udgangspunkt i den enkelte studerendes behov, forventninger og ønsker har til formål (1) løbende at orientere de studerende mod erhvervslivet undervejs i deres uddannelsesforløb og (2) hjælpe dem med at træffe valg i forbindelse med den kommende udslusning på arbejdsmarkedet.

II. *Erhvervsforberedelse af uddannelsen*, som dækker over en målrettet erhvervsvejlednings- og udslusningsindsats, der med udgangspunkt i den enkelte studerendes behov, forventninger og ønsker har til formål at forøge parathed og evnen til at indgå i en beskæftigelsessituation på arbejdsmarkedet, bl.a. ved at (1) tilføre ekstra erhvervsrelevant viden og færdighed som supplement til uddannelsen, (2) give mulighed for at afprøve og videreudvikle de allerede tilegnede faglige og intellektuelle kompetencer i praktiske arbejdssammenhænge.

Den nærmere fastlæggelse af indsatsen vil ske parallelt med undersøgelsen af arbejdsmarkedsforhold og -muligheder. På den måde kan

Rådgivnings- og støttecentrets indledningsvis planlagte indsats forelægges og evalueres af de studerende som en del af spørgeskemaundersøgelsen, og dermed gives et nyt vurderingsgrundlag for den egentlige fastlæggelse af indsatsen. Samtidig vil undersøgelsen af de studerendes behov, ønsker og forventninger til deres kommende erhverv eventuelt kunne danne grundlag for planlægning og etablering af yderligere indsatsområder og -muligheder.

2.3.3 Endelig plan

Projektets planlægnings- og undersøgelsesdel har til formål at skabe rammer for et længerevarende projekttrin, der afprøver løsningsmodeller i praksis for erhvervs- og udslusningsindsatsen.

I forbindelse med udfærdigelsen af projekter skal der siges tak til Aarhus Kommunes koordinationsudvalg for økonomisk bidrag mv. til udarbejdelsen af undersøgelsen.

Desuden tak til projektmedarbejder Thorkild Olesen for deltagelse i projektets planlægning, til studiekoordinator Willy Aastrup for inspiration og kommentarer og til ekspeditionssekretær Bjarke Parner for hjælp med databasearbejde.

3. Planlægning af erhvervsvejlednings- og udslusningsindsats

Projektet skal munde ud i en konkret erhvervsvejlednings- og udslusningsindsats med udgangspunkt i Rådgivnings- og støttecentret. Fastlæggelsen af den endelige form og det endelige indhold for denne indsats vil blandt andet ske ud fra skitseringen af en indledende plan, der vil blive underlagt løbende evaluering.

Skitseringen af den indledende plan tager afsæt i de foreliggende erfaringer og antagelser om behovene blandt studerende med handicap i forbindelse med overgangen mellem studium og arbejdsmarked. På det grundlag er planen blevet opdelt i to overordnede indsatsområder: (1) Erhvervsplanlægning i uddannelsen og (2) Erhvervsforberedelse af uddannelse.

3.1 *Erhvervsplanlægning i uddannelsen*

De seneste år har man fra arbejdsmarkedets parter og fra politisk side efterlyst en højere grad af erhvervsorientering i de lange videregående uddannelser. En del af denne erhvervsorientering skal bestå i en forbedring af uddannelsesstedernes indsats for at sikre vejledning af studerende undervejs i deres uddannelsesforløb omkring beskæftigelsesmulighederne, fastholdelse af fokus på kommende beskæftigelse og hjælp til at træffe valg med henblik på at sikre en god overgang til arbejdsmarkedet. Uddannelsesforløbet må derfor ses som led i en plan, hvis langsigtede og mest overordnede mål består i den universitetsstuderendes inklusion på arbejdsmarkedet. Tilsvarende består erhvervsplanlægningen i uddannelsen af de informations-, beslutnings- og handlingsparametre, som skal føre den studerende som aktør i et uddannelsesforløb frem til dette mål.

Det påregnes i det følgende, at allerede fra Bachelorniveau vil erhvervsplanlægning i uddannelsen skulle indgå som et integreret element i

uddannelsesplanlægningen. På Rådgivnings- og støttecentret vil en erhvervsvejledende indsats kunne indgå som en del af (halv-)årliche opfølgningssamtaler med de studerende. Erhvervsvejledningen tager, som en form for coaching af de studerende, udgangspunkt i en empatisk og respektfuld position over for de studerendes forståelse og integritet med henblik på at rådgive og inspirere de studerende til at orientere sig mod et fremtidigt erhverv. Således handler erhvervsvejledningen ikke om, at vejlederen dirigerer den studerende i en bestemt retning og kommer med ”erhvervs løsninger”. Den er i stedet noget, som skabes mellem vejleder og studerende på baggrund af en afklaring af den studerendes ønsker, behov og forventninger til sit fremtidige erhverv, og den har til formål at hjælpe de studerende til at gå klogere og bedre rustet videre til at kunne træffe realistiske og personlige valg og fravalg i forhold til forskellige erhvervsmuligheder.

3.2 Erhvervsforberedelse af uddannelsen

I tilknytning til erhvervsvejledningen lanceres en erhvervsforberedende indsats, som retter sig mod at integrere (flere) erhvervsorienterende elementer i planlægningen af uddannelsen. Denne indsats tager udgangspunkt i en tredeling af de kompetenceformer, som antages at være relevante i forhold til de studerendes integration på arbejdsmarkedet efter endt universitetsuddannelse:

- A. *Specifikke faglige og intellektuelle kompetencer*, der varetages i den ordinære uddannelse
- B. *Ekstra-faglige kompetencer*, der tilføres den ordinære uddannelse
- C. *Personlige og sociale kompetencer*

Integrationen af erhvervsorienterende elementer i uddannelsesplanlægningen består i en ambition om:

- at tilføje de studerende ekstraraglige kompetencer
- at blotlægge samt eventuelt styrke deres personlige og sociale kompetencer

- at give de studerende mulighed for at afprøve deres specifikke faglige og intellektuelle kompetencer i en praktisk arbejdssituation og/eller stifte bekendtskab med konkrete beskæftigelsesforhold på arbejdsmarkedet

Denne ambition planlægges til at indeholde følgende moduler:

Modul 1 Arbejdsmarkedsforberedende kurser

- Som supplement til den ordinære uddannelse tænkes det at give de studerende mulighed for at tilføje deres uddannelse en række kurser, der retter sig specifikt mod at give de studerende flere brugbare arbejdsmarkedskompetencer. De studerende kunne følge et eller to kurser af en weekends varighed per semester. Kursernes indhold planlægges efter de studerendes behov. Ved fuldførelse af kurserne tildeles den studerende et kursusbevis. Forslag til kurser er blandt andet: Projektstyring og -ledelse; Organisation; Regnskabs-, Økonomi- og driftstyring; Kommunikation.

Modul 2 Personlighedsafklarende vejledning

- Det tænkes, at de studerende får mulighed for at få udarbejdet en profil med personlige egenskaber på baggrund af en personlighedstest. Profilen giver blandt andet mulighed for en selvbevidsthed om stærke sider, der kan promoveres, og svage sider, der kan styrkes.

Modul 3 Jobsøgningsforberedelse

- I slutningen af uddannelsen tænkes det at tilbyde de studerende mulighed for et kursus i udarbejdelse af CV og jobansøgning med henblik på at orientere og forberede deres bevidsthed mod og på den kommende jobsøgning.

Modul 4 Arbejdsmarkedsbesøg

- I den sidste del af uddannelsen tænkes det at yde hjælp til etablering af gruppeprojekter blandt de studerende, som vil bestå i besøg i virksomheder på arbejdsmarkedet med henblik på at give et indblik i virksomhedskulturen. Samtidig kan besøgene også benyttes til at undersøge virksomhedernes handicappolitik. Endelig tænkes besø-

gene fulgt op f.eks. af et foredrag eller udarbejdelse af en form for dokumentation omkring besøgene.

Erhvervsforberedelsen og integrationen af erhvervsorienterende elementer skal i videst muligt omfang knyttes til de (halv-)årslige individuelle opfølgningssamtaler. Samtidig iværksættes et fælles seminar ved hver semesterstart, hvor der gives information om relevante forhold til erhvervsplanlægning, om de forskellige kurser og gruppeprojekter, og hvor de studerende får mulighed for at knytte netværk, så de kan være hinandens sparringspartnere og coaches i forhold til erhvervsplanlægning.

4. Undersøgelse af arbejdsmarkedsforhold og -muligheder

Det vigtigste formål med denne bog er at fremstille et vidensgrundlag om problemerne ved overgangen fra universitetsstudium til arbejdsmarked for personer med handicap. I den forbindelse er målet ikke at undersøge, hvorvidt en uddannelse ved universitetet rent faktisk udstyrer universitetsstuderende med handicap med brugbare og relevante arbejdsmarkeds kvalifikationer. I stedet vil den omtalte viden blive baseret på et interviewmateriale af både kvantitativ og kvalitativ karakter, der undersøger disse universitetsstuderendes egne perspektiver på den pågældende overgang. Dette kan også udtrykkes således, at målet er at lave en fænomenologisk orienteret analyse af overgangen mellem uddannelse og arbejdsmarked, som den viser sig fra de studerendes væren-i-verden.

Baggrunden for at undersøge de universitetsstuderendes egne perspektiver er i udgangspunktet, at der findes relativt lidt forskning på dette område. Det særlige ved at lave en sådan undersøgelse er, at man kan få viden om de motivationsmæssige, holdningsmæssige og erfaringsmæssige forhold omkring problemstillingerne vedrørende disse studerendes udslusning på arbejdsmarkedet. Når der kan være grund til at tilvejebringe en sådan viden, er det, fordi man dermed kan opnå et bedre grundlag for at etablere og tilrettelægge en erhvervsvejlednings- og udslningsindsats, der er målrettet de enkelte studerende ved at tage afsæt i deres individuelle behov, ønsker og forventninger til kommende beskæftigelse. Dette er ikke mindst relevant, fordi undersøgelser tyder på, at vanskelighederne ved at beskæftige den pågældende gruppe af personer i en vis grad vedrører psykologiske faktorer såsom den enkeltes vurdering af egen arbejdsevne, tro på sine muligheder, forventninger til fordomme blandt arbejdsgivere osv. (Clausen (2003; 2004)). Som tidligere nævnt findes barriererne for de handicappedes beskæftigelsesmuligheder således ikke bare på virksomhederne og i den offentlige beskæftigelsesindsats, men også blandt personerne med handicap.

En del af den ovenstående problematik vedrører ikke kun akademikere med handicap, men arbejdssøgende generelt. For at man kan iværksætte en effektiv jobsøgning, er det væsentligt, at man er afklaret om, hvad man kan og vil. Eller formuleret anderledes, er det en forudsætning for opnåelsen af et godt arbejdsliv, at man ved, hvad man kan og vil, hvor og hvordan. En sådan afklaring involverer motivation og engagement, der forøger muligheden for at indtage en positiv og realistisk holdning til erhvervsorienterings- og jobsøgningsprocessen, hvilket igen vil afspejle sig i en bedre evne til at mestre og kontrollere denne proces med et godt resultat.

4.1 Indledende diskussion af handicap og arbejdsmarkedsforhold

Beskæftigelsessituationen for akademikere med handicap er ikke en isoleret problemstilling. Den må derimod ses som en del af et større hele, der blandt andet består af den generelle arbejdsmarkedssituation for akademikere og den generelle arbejdsmarkedssituation for personer med handicap. Derfor skal disse to forhold kort belyses som indledning til diskussionen af perspektiverne på arbejdsmarkedsforholdene blandt de universitetsstuderende med handicap.

4.1.1 Arbejdsmarkedssituationen for akademikere

Under ét er udbuddet af akademikere vokset markant siden 1980. I perioden fra 2001 og frem har arbejdsløsheden blandt akademikere i Danmark været stærkt stigende, selv om udviklingen forekommer at være stagneret fra efteråret 2004. Der er dog meget store indbyrdes forskelle i akademikernes ledighed, og beskæftigelsen er højest blandt lægerne og tandlægerne og mindst blandt de humanistiske kandidater og visse grupper af naturvidenskabelige kandidater (se f.eks. Registraturen (2005); Groes (2004)). Samtidig er det især de nyuddannede akademikere, som har svært ved at få job.

Samlet set udgør akademikere den gruppe på arbejdsmarkedet, som har haft den største procentvise vækst mellem 1980 og 2001 set i forhold til

deres andel af arbejdsstyrken. Samtidig har akademikerne i denne periode haft en støt stigende beskæftigelse i både den offentlige og private sektor (Groes (2004)). Den stigende akademikerarbejdsløshed i perioden mellem 2001 og 2004 må således dels ses i forhold til, at antallet af akademikere er steget med 140 procent i 1980'erne og 1990'erne, dels i forhold til, at beskæftigelsen blandt personer med en videregående uddannelse er større end i den øvrige del af arbejdsstyrken. Det sidstnævnte aspekt understøtter forståelsen af uddannelse som en af de primære veje til arbejdsmarkedet i vores samtid.

At antallet af akademikere har været stigende, må også ses som et generelt symptom på, at uddannelsesniveaet og antallet af uddannelsesmuligheder har været stigende i samfundet. Det betyder også, at værdien af det enkelte uddannelsesniveau på arbejdsmarkedet bliver relativt mindre og mindre, hvorfor en større og større gruppe af mennesker søger mod de højere uddannelsesniveauer og dermed mod universitetsuddannelserne (Hansen 2003)). Den ene konsekvens af søgningen mod de højere uddannelser ses i overgangen fra eliteuniversitet til såkaldt masseuniversitet, og den anden konsekvens ses i en markant forøgelse af uddannelseskravene fra arbejdsgivernes side på grund af det højere uddannelsesniveau hos arbejdstagerne. Samtidig har de seneste år været præget af en forøget politisk styring af forskningen og uddannelserne på universiteterne med henblik på at styrke den samfundsnyttige og erhvervskvalificerende dimension heraf (jf. Horn (2003)).

4.1.2 Arbejdsmarkedssituationen for personer med handicap

På baggrund af de seneste års store akademikerarbejdsløshed er der blevet iværksat mange undersøgelser af de nærmere baggrunde og omstændigheder omkring den nuværende og fremtidige ledighed for personer med en længerevarende videregående uddannelse. Ingen af disse undersøgelser har dog forsøgt at inddrage handicap som en særskilt faktor, der kunne tænkes at påvirke beskæftigelsesmulighederne for akademikere.

Der er lavet flere undersøgelser af den generelle beskæftigelsissituation for personer med handicap eller længerevarende sygdom. Medlemmerne af denne gruppe viser sig at have en lavere beskæftigelse end resten af befolkningen (Clausen (2004)). Ifølge en benchmarkingundersøgelse fra 2005, udgivet af Erhvervs- og byggestyrelsen sammen med Rambøll management, er erhvervsfrekvensen blandt personer med handicap i Danmark også lavere end i andre lande, som vi normalt sammenligner os med (EBS (2005)). Alligevel klarer de fleste personer med handicap sig godt på arbejdsmarkedet i Danmark og hoveddelen på helt ordinære vilkår. Således er 53 procent ansat i ordinær beskæftigelse, mens yderligere 5 procent er ansat i beskæftigelse på særlige vilkår. For den del af befolkningen, der ikke har et handicap, er omkring 80 procent af befolkningsgruppen på arbejdsmarkedet.

Ledigheden blandt personer med et handicap eller længerevarende helbredsproblem er generelt noget højere end blandt personer uden et handicap. Den lavere beskæftigelsesfrekvens og højere ledighed findes især blandt personer med bevægeapparatslidelser og personer med betydelige psykiske lidelser. Det er dog også personer med disse to typer af handicap, der almindeligvis antages at have de største begrænsninger i arbejdsevnen. Dette forhold fremgår blandt andet af en undersøgelse fra 2005 af andelen af personer med stærk svagsynethed eller blindhed, som er på kontanthjælp eller ledighedsydelse (DBS (2005)). Her viste det sig, at beskæftigelsen blandt disse personer ligger på 12,6 procent, hvoraf lidt over halvdelen har et job på ordinære vilkår eller er selvstændige.

Som opfølgning på regeringens handicappolitiske handlingsplan fra 2003 er der lanceret en beskæftigelsesstrategi for personer med handicap, som har til formål at give disse personer mulighed for at deltage i et aktivt arbejdsliv på lige fod med alle andre (Regeringen (2004)). Strategien retter sig først og fremmest mod at ændre vilkårene for de personer med handicap, som står uden for arbejdsmarkedet. I den forbindelse henvender indsatsen sig dog også mod arbejdsgivere, kolleger på arbejdspladsen, hos befolkningen som helhed, hos arbejdsmarkedets parter, i de offentlige systemer, i uddannelsessystemet osv., da barri-

ererne for at kombinere handicap og job findes hos alle disse parter. Anskuet i et bredere perspektiv er der hermed tale om en generel indsats for at skabe et rummeligt arbejdsmarked, hvilket dog også forudsætter et rummeligt uddannelsessystem.

Blandt personer med handicap er uddannelsesniveaue og -frekvensen også lavere end i den øvrige befolkningsgruppe. Skal uddannelsesgraden i Danmark blandt personer med handicap op på samme niveau som resten af befolkningen, vil 10-15 procent af denne befolkningsgruppe skulle have en videregående uddannelse. Da uddannelse udgør den primære vej til arbejdsmarkedet, kan en del af forklaringen på den høje ledighed og lave beskæftigelsesfrekvens blandt personer med handicap forklares med manglende uddannelse, hvilket bekræftes af den føromtalt benchmarkingundersøgelse fra 2005 (EBS (2005)). At uddannelse fører til inklusion på arbejdsmarkedet forudsætter dog, at der kan etableres en nogenlunde glidende overgang mellem uddannelse og arbejdsmarked.

For de fleste højtuddannede mennesker markerer overgangen fra universitetsstudium til arbejdsmarked en udviklingspsykologisk skillelinje, hvor de går fra en livsperiode til en anden. Sådanne store overgange i livet er for adskillige mennesker forbundet med sårbarhed, og dette forhold gælder i udpræget grad for personer med handicap (jf. Befring (2004), kap. 23). Mange af disse personer finder ikke beskæftigelse efter endt universitetsuddannelse, og marginaliseringen på arbejdsmarkedet betyder ofte marginalisering i samfundet (Andersen (2003)). Derfor er problemstillingerne omkring overgangen mellem uddannelse og arbejdsmarked også særligt væsentlige for denne persongruppe.

4.2 Profil for gruppen af studerende ved Rådgivnings- og støttecentret

I dette afsnit opgøres undersøgelsesgruppens størrelse og fordeling på funktionsnedsættelse, køn, alder og uddannelsesniveau, indkomst og studieretning. Det skyldes, at der er relativt stor forskel på de personer med handicap, som er tilknyttet Rådgivnings- og støttecentret ved Aar-

hus Universitet, når der ses på disse fordelingsvariabler. Samtidig er der tale om variabler, der alle kan antages at have betydning for overgangen mellem uddannelse og arbejdsmarked.

4.2.1 Undersøgelingsgruppens størrelse

I perioden fra Rådgivnings- og støttecentrets oprettelse i starten af 2000 til og med udgangen af 2003 blev 180 personer tilknyttet centret som modtagere af SPS (Specialpædagogisk støtte) via SU styrelsen. Derudover har en gruppe af studerende været tilknyttet centret i såkaldte pædagogiske rådgivningsforløb uden at være modtagere af SPS. Fokus for denne undersøgelse er imidlertid alene SPS-modtagerne, da den sidstnævnte gruppe af studerende ikke har været underlagt nogen egentlig form for registrering og journalisering førend foråret 2004. Samtidig har undersøgelsen alene været fokuseret på de personer, der har figureret som studieaktive ved tidspunktet for gennemførelsen af undersøgelsen. Det skyldes, at målet har været at undersøge faktiske studerendes og ikke færdiguddannedes eller andre tidligere studerendes perspektiver på overgangen fra uddannelse til arbejdsmarked.

På grund af frafald eller afslutning af uddannelse har der været en forholdsvis stor gennemstrømning af studerende ved Rådgivnings- og støttecentret, således at gruppen af aktive studerende bestod af omkring 130 personer ved undersøgelsens påbegyndelse i starten af 2004. (En gruppe, der efterfølgende har været præget af en forholdsvis stor vækst, idet tilgangen af studerende til Rådgivnings- og støttecentret i år 2004 har været på mere end 100 personer). Af disse 130 studerende er alle blevet indkaldt til et interview, men 42 af disse er enten ikke mødt op eller har ikke ønsket at udtale sig om fremtidig beskæftigelse, idet adskillige studerende viste sig ikke at have gjort sig nogen som helst overvejelser i den henseende. Undersøgelingsgruppen består derfor af 88 personer svarende til 2/3 af de studerende, som var tilknyttet Rådgivnings- og støttecentret ved undersøgelsens påbegyndelse.

4.2.2 Type af funktionsnedsættelse

Rådgivnings- og støttecentret er i udgangspunktet Aarhus Universitets tilbud til studerende med særlige pædagogiske behov som følge af fysiske og psykiske funktionsnedsættelser eller tilsvarende forhold. Denne målgruppe udgør ikke nogen homogen gruppe af studerende. De er lige så forskellige som alle andre studerende, og de forskellige typer af funktionsnedsættelser giver heller ikke anledning til ensartede vanskeligheder for de enkelte studerende. En sådan forskelligartethed har stor betydning for den erhvervsvejlednings- og udslusningsindsats, der skal etableres. På grund af heterogeniteten i studentergruppen skal indsatsen målrettes mod de forskellige studerende og deres mere eller mindre individuelle forventninger og ønsker til erhverv samt behov for støtte i den henseende. Derfor er det også relevant for tilrettelæggelsen af denne indsats at danne sig et overblik over de studerendes forskellige typer af funktionsnedsættelser.

4.2.2.1 Begreberne funktionsnedsættelse og handicap

Da Rådgivnings- og støttecentret er et tilbud til studerende med udfoldelsesvanskeligheder som følge af en eller flere funktionsnedsættelser eller tilsvarende, er det vigtigt at redegøre for brugen af begreberne funktionsnedsættelse og handicap.

I Danmark er det normalt at skelne mellem begreberne funktionsnedsættelse og handicap, men der gives ikke nogen entydig eller vedtaget definition af nogen af begreberne (DCH (2001)). Inden for social- og sundhedsvæsenet følger teori og praksis dog oftest den begrebsanvendelse, som gives i WHO's klassifikationssystem ICF, International Classification of Functioning, Disability and Health (WHO (2001)). Denne klassifikation bygger på en model til forståelse af funktionsnedsættelse og handicap, som har til hensigt at kombinere den såkaldte medicinske forståelsesmodel med den såkaldte sociale forståelsesmodel:

- Ifølge den medicinske model er handicap et individuelt problem, der følger af en sygelig forstyrrelse af kroppens normale psykiske eller fysiologiske funktioner, og som kræver medicinsk behandling.
- Ifølge den sociale model er handicap et samfundsskabt problem, der handler om forstyrrelse af sociale funktioner ved at vedrøre bestemte individers mangelfulde inklusion i samfundslivet. En mangelfuld inklusion, som er en følge af, at omgivelserne ikke er indrettet til at modsvare disse individers særlige krav og behov i forhold til social udfoldelse. Handicap er derfor i høj grad et spørgsmål om rettigheder, og hjælp til personer med handicap kræver politisk intervention.

ICF er mere præcist baseret på en såkaldt bio-psyko-social handicap-model, der ikke bare skal kunne udtrykke enten de biomedicinske eller de sociale aspekter af forskellige helbredstilstande. I stedet har ICF til hensigt at beskrive de dynamiske sammenhænge mellem såvel de biologiske og de psykologiske som de sociale funktionsmæssige konsekvenser af de sygdoms- og sundhedstilstande, som er beskrevet i WHO's diagnoseoversigt ICD-10³.

I ICF bruges betegnelsen funktionsevne som overbegræbet for kroppens forskellige normale psykiske og fysiologiske funktioner, aktiviteter og kontekstuelle faktorer. En funktionsnedsættelse betegner et konstaterbart forhold hos en bestemt person: F.eks. en nedsættelse af en psykisk funktion, en fysiologisk funktion, ordblindhed eller bevægeapparatsproblemer. Et handicap betegner derimod de begrænsninger i personens udfoldelse – af mulighederne for at deltage i samfundslivet på lige fod med andre – der kan følge af funktionsnedsættelsen.

4.2.2.2 Funktionsnedsættelser i befolkningen

Som præcisering af det forudgående kan Rådgivnings- og støttecentrets målgruppe beskrives som personer med konkrete funktionsnedsættelser (herunder især blindhed, svagsynethed og ordblindhed), bevægeappa-

3 International Classification of Diseases, 10. revision

ratslidelser, og psykiske lidelser (herunder både neurologiske og psykiatriske forstyrrelser).

Ser vi på den samlede befolkning, falder 20 % af alle personer mellem 16 og 64 år inden for rammerne af denne gruppe i den forstand, at de adspurgt angiver at have et handicap eller længerevarende helbredsproblem (Clausen (2004)). Omregnes procentdelen til antal, finder omkring 700.000 danskere, at de har et handicap eller et længerevarende helbredsproblem. Dette tal formodes dog at være lavt sat, idet mange personer med bevægeapparatslidelser og psykiske lidelser ofte ikke angiver sig selv som værende handicappede eller varigt syge. Nøjes vi i det følgende med at fokusere på folk med konkrete funktionsnedsættelser, bevægeapparatslidelser og psykiske lidelser, udgør personer med disse karakteristika et meget forskelligartet udsnit af befolkningen:

Blindhed og svagt syn

- Gruppen af synshandicappede spænder over personer med fuldstændig blindhed til personer med svagsynethed, der med god optik og belysning kan læse en almindelig tekst. Det skønnes, at omkring 1 procent af den danske befolkning er blinde eller svagsynede.

Døvhed og hæmmet hørelse

- Gruppen af hørehandicappede spænder fra personer med døvhed, som enten helt mangler hørelsen eller har en meget lille hørerest, til personer med hørenedsættelse, som har mistet så stor en del af sin hørelse, at han eller hun har brug for at få lyde forstærket i større eller mindre omfang. Der er omkring 2000 døve personer i Danmark, mens antallet af hørehæmmede er meget højere.

Bevægelseshæmning

- Denne gruppe omfatter først og fremmest alle, der har begrænset eller manglende evne til at bruge arme og/eller ben samt alle, der har diffuse smerter fra store dele af kroppens bevægeapparat, det vil sige knogler, muskler eller led. Disse personer udgør op til 10 procent af befolkningen og tæller blandt andet folk med gigt-

sygdomme (over 800.000 personer i Danmark), spastisk lammelse (cirka 10.000 personer i Danmark), piskesmæld (50-100.000 personer i Danmark). Ifølge Socialforskningsinstituttet har 311.000 personer forskellige former for mobilitetsproblemer, hvilket dog ikke involverer personer med længerevarende sygdomme (Clausen (2004)).

Dysleksi

- En landsdækkende undersøgelse fra 1991 viste, at 12 procent af den voksne danske befolkning har vanskeligheder med at læse dagligdags tekster (Elbro (1991)). En stor del af disse personer har ordblindhed eller dysleksi, der skyldes vanskeligheder med ordafkodning, som betyder, at man har svært ved at (lære at) læse og skrive. Ifølge den nyeste forskning er dysleksi en neurologisk forstyrrelse, som man kan udvikle, hvis man har en genetisk disposition for det. Alt afhængigt af kilderne angives denne forstyrrelse at findes hos mellem 2 og 15 procent af en befolkning (Shaywitz (2001)).

Psykiske lidelser

- Ifølge Dansk Psykiatrisk Selskab opfylder 20 procent af den voksne, danske befolkning kriterierne for en veldefineret psykisk sygdom af ikke-psykotisk karakter (DPS (2001)). Tilsvarende har en række svenske epidemiologiske undersøgelser vist, at 20-30 procent af befolkningen lider af psykiske forstyrrelser (Cullberg (1999)). Størstedelen af disse personer lider af lettere psykiske forstyrrelser, først og fremmest depression, angst og alkoholmisbrug, mens det kun er få procent af befolkningen, der lider af en meget alvorlig psykisk sygdom, som f.eks. skizofreni. Neurologiske sygdomme findes mest i den ældre part af befolkningen, og erhvervede neurologiske forstyrrelser, som f.eks. hjerneskade efter ulykke, forekommer kun hos en forholdsvis lille befolkningsandel.

4.2.2.3 Funktionsnedsættelser blandt studerende ved Rådgivnings- og støttecentret

Betragter man den primære funktionsnedsættelse for gruppen af studerende ved Rådgivnings- og støttecentret, udgøres 2/3 af personer med en bevægeapparatslidelse eller en anden fysisk funktionsnedsættelse. Den sidste del af gruppen består langt overvejende af personer med dysleksi.

Table 1: Primær funktionsnedsættelse for den undersøgte gruppe af studerende ved Rådgivnings- og støttecentret

<i>Primær funktionsnedsættelse</i>	<i>Antal</i>	<i>Procent</i>
Blind	6	7 %
Svagsynet	6	7 %
Døv	0	0 %
Hørehæmmet	0	0 %
Bevægelsehæmmet	46	52 %
Dysleksi	27	31 %
Talevanskeligheder	0	0 %
Psykisk lidelse	2	2 %
Andet	1	1 %
I alt	88	100 %

At gruppen af blinde og svagsynede udgør en forholdsvis stor andel af de studerende kan have sin baggrund deri, at centrets oprindelige målgruppe udelukkende var studerende med denne type af funktionsnedsættelser. At kategorien døve og hørehæmmede overhovedet ikke er repræsenteret i gruppen kan derimod hænge sammen med, at personer med denne type af funktionsnedsættelse meget sjældent klarer sig ret langt i det danske uddannelsessystem, som i høj grad er baseret på evnen til at deltage i auditiv/oral kommunikation. Undersøgelser har således vist, at kun mellem hvert fjerde og hvert syvende døve barn i Danmark afslutter folkeskolens afgangsprøve (Clh (2002)). En anden årsag kan være, at studerende med døvhed og hørehæmmethed klum-

per sig sammen i København og på SDU i Odense pga. placeringen af tolkeadministration og specialskole for døve.

Hvad tabellen ikke viser er, at de studerende i høj grad er præget af sammensatte vanskeligheder ud over deres primære handicap. Af samtalerne med de studerende fremgår det især, at en forholdsvis stor andel af de studerende lider af en psykisk lidelse i tillæg til det primære handicap. Flere af de studerende, der er tilknyttet centret på grund af vanskeligheder med dysleksi, blindhed eller bevægeapparatlidelser, har således også en eller anden psykisk lidelse, som påvirker deres liv og studiearbejdsevne i forskelligt omfang. Med begreber hentet fra det psykiatriske diagnoseapparat spænder disse psykiske lidelser fra angsttilstande og depressioner til personlighedsforstyrrelser. I nogle tilfælde kan de psykiske vanskeligheder opstå som en følgevirkning af problemerne ved tilværelsen med det primære handicap. I andre tilfælde er fremkomsten af den psykiske lidelse knyttet til helt tredje biologiske, psykiske eller sociale faktorer, eller også er den opstået i et samspil mellem disse faktorer og problemerne ved tilværelsen med det primære handicap. Af samtalerne med de studerende fremgår det også, at nogle studerende har flere forskellige fysiske funktionsnedsættelser eller f.eks. et bevægelseshandicap i tillæg til dyslektiske vanskeligheder. Det er dog kun en lille andel af de studerende, som er præget af den sidstnævnte type af sammensatte vanskeligheder.

Tabellen angiver alene typen af de studerendes primære funktionsnedsættelse og ikke graden af deres (samlede) funktionsnedsættelse eller af de begrænsninger i udfoldelsen, som følger af funktionsnedsættelsen. Blindhed og døvhed kan betragtes som funktionsnedsættelser, der generelt kommer til udtryk i betydelige handicap, mens dysleksi oftest betragtes som funktionsnedsættelser, der giver mindre handicap. Derimod befinder svagsynethed, hørehæmmethed, bevægeapparatlidelser, talevanskeligheder, psykiske lidelser og andre vanskeligheder sig på et kontinuum mellem svære og lettere funktionsnedsættelser, der kan medføre lige fra et betydeligt til et mindre handicap. Både typen og graden af funktionsnedsættelsen og dens følgende begrænsninger i udfoldelsen har betydning for karakteren af de krav og særlige behov for

rådgivning og støtte, som en person med handicap vil have i forhold til en studie- og arbejdshverdag.

Personer med bevægeapparatslidelser og fysiske funktionsnedsættelser vil ofte have handicap, der i en arbejdsituation giver behov for kompenserende støtte i form af hjælpemidler og særlig indretning af arbejdspladsen. I forbindelse med dyslektikere vil behovet primært være kompenserende IT-teknologi og muligvis særligt tilrettelagte arbejdsopgaver. For personer med psykiske lidelser vil følgerne af funktionsnedsættelsen primært skulle afhjælpes med særligt tilrettelagte rammer for arbejdsdagen og måske også særligt tilrettelagte arbejdsopgaver (se f.eks. (CLH (2003))).

4.2.3 Køn

I det følgende undersøges kønsfordelingen blandt de studerende ved Rådgivnings- og støttecentret på Aarhus Universitet og dens mulige konsekvenser.

Der er flere grunde til at være opmærksom på køn i forbindelse med problemstillingerne omkring handicap i almindelighed og omkring overgangen mellem studier og arbejdsmarked for personer med handicap i særdeleshed. Vor tids kønsdiskussioner er præget af en vis uenighed om, hvori forskellene mellem mænd og kvinder nøjagtigt består. I forhold til indsatsen over for handicappede har der også været en tendens til en manglende skelnen mellem kønnene (LM (2002)). Alligevel eksisterer der en almindeligt udbredt enighed om, at der gives forskelle mellem mænd og kvinder, som er relateret til såvel genetiske, fysiologisk-biologiske og psykologiske som sociale forhold, og disse forskelle har betydning for problemstillingerne omkring handicap.

4.2.3.1 Kønsfordelingen blandt studerende på Aarhus Universitet

Ser vi på kønsfordelingen i den samlede gruppe af studerende ved Aarhus Universitet, er lidt over halvdelen af alle studerende kvinder.

Tabel 2: Kønsfordelingen blandt studerende på Aarhus Universitet 2004

Køn	Antal	Procent
Kvinder	11 250	55 %
Mænd	9297	45 %
I alt	20 547	100 %

Denne fordeling svarer til den landsdækkende kønsfordeling på de videregående uddannelser, hvor opgørelsen fra 2003 viser, at 52 % af de studerende var kvinder og 48 % af de studerende var mænd (Danmarks Statistik, juli 2004). Samtidig afspejler fordelingen en historisk udvikling inden for de seneste årtier i forhold til den samlede befolkning, hvor uddannelses- og erhvervsfrekvensen blandt kvinder er steget markant og har nærmet sig mændenes uddannelses- og erhvervsfrekvens.

4.2.3.2 Kønsfordelingen blandt studerende ved Rådgivnings- og støttecentret

Ser vi på kønsfordelingen i den samlede gruppe af studerende, som er tilknyttet Rådgivnings- og støttecentret, er 66 % kvinder og 34 % mænd.

Tabel 3: Kønsfordelingen blandt den undersøgte gruppe af studerende på Rådgivnings- og støttecentret

Køn	Antal	Procent
Kvinder	58	66 %
Mænd	30	34 %
I alt	88	100 %

Kønsfordelingen blandt studerende med handicap, som er tilknyttet Rådgivnings- og støttecentret, er altså præget af en større overvægt af kvinder end blandt studerende ved Aarhus Universitet i almindelighed. Baggrunden for denne ulige fordeling kan både antages at skyldes fysisk-biologiske, psykologiske og sociale kønsforskelle:

4.2.3.3 Fysiologiske kønsforskelle

Generelt er der store forskelle mellem de to køns mortalitets-, funktionsevne- og helbredsmønstre. Således lever mænd i gennemsnit kortere tid end kvinder, men kvinder er til gengæld mere syge og har generelt dårligere helbred og trivsel end mænd (LM(2004)). At kvinder har en højere middellevetid end mænd, kan blandt andet hænge sammen med, at de i højere grad lider af ikke-livstruende sygdomme. Således angiver forskellige svenske og danske rapporter, at kvinders sygdoms- og symptommønstre i større omfang end mænds blandt andet er præget af konkrete funktionsnedsættelser, bevægeapparatlidelser og psykiske problemer (Iversen (2004)). Tilsvarende angiver undersøgelser fra Socialforskningsinstituttet, at kvinderne generelt er overrepræsenterede blandt personer med funktionsnedsættelser i en bred forstand (SFI (2003), 2.3). Indsnævrer man fokus til personer i befolkningen med risiko for at udvikle psykiske problemer, antages det almindeligvis, at kvinder udgør en større andel heraf end mænd (Brandt (2004)). Denne kønsforskel gør sig også gældende blandt studerende, hvilket blandt andet fremgår af en brugerundersøgelse fra 2004 omkring hjælpen fra Studenterrådgivningen i København (Studenterrådgivningen (2004)). Ser man til gengæld på den del af befolkningen, der har størst risiko for at udvikle funktionsnedsættelsen dysleksi, er proportionen af mænd højere end af kvinder (Lambe (1999)). Samtidig viser nyere undersøgelser dog også, at denne kønsforskel kan være udtryk for, at dysleksi viser sig forskelligt hos mænd og kvinder, og at kvinder bedre kan kompensere for funktionsnedsættelsens udtryk (Brooks (1997)).

Som nævnt er det netop studerende med konkrete funktionsnedsættelser, bevægeapparatlidelser og psykiske problemer, der er Rådgivnings- og støttecentrets målgruppe. Derfor kan de omtalte genetiske og fysisk-biologiske forhold også være med til at forklare den ulige kønsfordeling blandt centrets studerende.

4.2.3.4 Sociale og psykologiske kønsforskelle

En anden forklaring på den ulige kønsfordeling er knyttet til de psykologiske og sociale kønsforskelle i vores samfund. Ser vi på mænds og kvinders forhold til social- og sundhedsvæsenet, er kvinders adfærd præget af flere henvendelser og et større forbrug af ydelser. I dag er det forholdsvis almindeligt at udlægge en sådan kønsforskel som et udtryk for forskellige former for kønsbestemt sygdoms- og copingadfærd, der må forstås i relation til forskellene i sygdoms- og symptommønstre. F.eks. antages den såkaldte ”iatrotrope tærskel” (den grænse, der afgør, om en person føler sig syg/forstyrret og henvender sig til behandlingssystemet eller ej) at være lavere hos kvinder end hos mænd (LM (2004)). Dette hænger blandt andet sammen med, at kvinder er opdraget til en højere grad af opmærksomhed på deres kropslige velbefindende og dermed til deres symptomer, samt at de er præget af en vis indlært hjælpsomhed (askepotssyndromet) – modsat mænd, der omvendt er præget af en vis fornægtelse af helbredsproblemer (tarzansyndromet) (Iversen (2004)). Lignende kan den umiddelbart større koncentration af psykiske vanskeligheder blandt kvinder delvist forklares med henvisning til nogle kulturelle faktorer. På trods af kvindernes såkaldte frigørelse er kvindesyntet i vores vestlige kultur stadig præget af en latent sygelighed – kvinden er ikke i samme balance som manden og vurderes derfor som ”ude af balance” og sygeliggøres dermed (Elsass (1993)). I den forbindelse er det kulturelt set mere legitimt for kvinden at give udtryk for psykiske – såvel som fysiske vanskeligheder – lige som kvinder også har nemmere ved at bede om hjælp for deres vanskeligheder. Som en konsekvens heraf bliver kvinder ofte overdiagnosticerede og følgende overbehandlet, fordi de fortæller om alle deres symptomer, mens mænd ofte underdiagnosticeres og underbehandles, fordi de ikke giver oplysning om alle deres symptomer (Garde (2003))

4.2.3.5 Kønnets implikationer

Dobbelt så mange kvinder som mænd forlader arbejdsmarkedet med førtidspension eller langtidssygdom, og kvinder tilbringer ikke så lang levetid på arbejdsmarkedet som mænd (LM (2004)).

Selv om kvinder generelt tager mere uddannelse end mænd, viser en aktuel undersøgelse fra EU-kommissionen, at arbejdsløshedsprocenten stadig er højere blandt kvinder end blandt mænd (Com (2005)). Samtidig er der markante forskelle mellem kønnene i beskæftigelsesgraden, idet en langt større andel af kvinderne er deltidsbeskæftigede. Denne ulighed i arbejdsmarkedstilknytningen må ses i sammenhæng med, at kvinderne stadig tager sig mere af husholdning og børnepasning end mændene, og uligheden viser sig blandt andet i store forskelle mht. indkomst samt risiko for social og økonomisk marginalisering.

Tal fra Akademikernes Centralorganisation og en kandidatundersøgelse fra Aarhus Universitet fra 2005 understregede disse forhold, idet tallene for de fleste akademiske fagområder viser en større ledighed blandt kvinder end mænd (Registraturen (2005)).

En kønsmåleret erhvervsvejledningsindsats kan have fordel af at tage højde for, at kvinder ikke i samme grad som mænd har ønsker til såkaldt karrierebeskæftigelse med lange og fleksible arbejdstider. Samtidig kan kvinder med handicap antages at være bedre til at gøre noget ved deres situation og tage imod eller opsøge hjælp og lignende end mænd med handicap.

4.2.4 Alder og uddannelsesniveau

Alder og uddannelsesniveau er en anden væsentlig faktor ved populationen af studerende med handicap ved Rådgivnings- og støttecentret.

Ifølge aktivitets- og produktivetsoplysningerne fra Aarhus Universitet i perioden 2000 til 2003 er gennemsnitsalderen for alle optagne ved universitetet omkring 22½ år og for universitetets kandidater omkring 29 år, mens den gennemsnitlige gennemførelsestid for disse kandidater er omkring 7 år.

I den samlede gruppe af studerende, som er tilknyttet Rådgivnings- og støttecentret, er 62 % i aldersgruppen 18-29 år, mens 33 % af de studerende er 30 år eller ældre.

Table 4: Aldersfordelingen blandt den undersøgte gruppe af studerende ved Rådgivnings- og støttecentret

<i>Alder</i>	<i>Antal</i>	<i>Procent</i>
18-21	1	1%
22-25	25	28%
26-29	29	33%
30-33	15	17%
34-	18	20%
I alt	88	100%

De studerende med handicap ved Rådgivnings- og støttecentret forekommer altså at være ældre end studerende ved Aarhus Universitet i almindelighed. Der kan være flere grunde til denne aldersforskel.

En af disse grunde kan belyses ved at kigge på den socioøkonomiske profil for gruppen af studerende ved Rådgivnings- og støttecentret. Halvdelen af denne gruppe er – som det vil blive uddybet senere – karakteriseret ved at tage deres universitetsuddannelse som et revalideringstilbud fra det kommunale system. Som det fremgår af det kvalitative interviewmateriale, udgør revalideringen i mange af disse tilfælde et tilbud om omskoling for personer, der har mistet deres tidligere erhverv på grund af fysiske, psykiske eller sociale årsager. Hermed følger en af grundene til, at centrets studerende er ældre end gennemsnittet.

En anden grund til aldersprofilen kan belyses ved at kigge på uddannelsesniveaue for de studerende ved Rådgivnings- og støttecentret. Her ses det, at omtrent halvdelen af de studerende befinder sig på bachelorniveau, mens resten er på kandidat- eller konferensniveau:

Tabel 5: Uddannelsesniveau for den undersøgte gruppe af studerende ved Rådgivnings- og støttecentret

<i>Uddannelsesniveau</i>	<i>Antal</i>	<i>Procent</i>
Bachelor	41	47 %
Kandidat	45	51 %
Konferens	2	2 %
I alt	88	100 %

Dette forhold uddybes, hvis man ser på den årsværksmæssige placering for de studerende. Her ses det, at størstedelen af de studerende har optjent minimum 3 årsværk og således har gennemført en god del af deres uddannelse.

Tabel 6: Årsværksmæssig placering for den undersøgte gruppe af studerende ved Rådgivnings- og støttecentret

<i>Optjente Årsværk</i>	<i>Antal</i>	<i>Procent</i>
0-1	25	28 %
2	16	18 %
3	22	25 %
4	20	23 %
5	5	6 %
6	0	0 %
I alt	88	100 %

Det ses altså, at en forholdsvis stor del af de studerende ved Rådgivnings- og støttecentret har bestået bacheloruddannelsen og befinder sig i slutningen af deres studium.

Da frafaldet blandt universitetets studerende generelt set er relativt højt, befinder den største andel af universitetets samlede studenterbestand sig på bachelorniveau. At halvdelen af Rådgivnings- og støttecentrets studerende befinder sig på kandidat- eller konferensniveau kan forstås derhen, at disse studerende først tilknyttes Rådgivnings- og støttecentret på et forholdsvis sent stadium i deres uddannelse. Denne forklaring un-

derstøttes af det kvalitative interviewmateriale, hvor især de studerende med mindre betydelige handicap angiver at have etableret kontakt til centret på et ret fremskredent tidspunkt i deres uddannelse. F.eks. angiver de fleste af de studerende med dysleksi først at have opsøgt hjælp for deres læse- og skrivevanskeligheder efter at have studeret i nogle år – for norges vedkommende, fordi problemerne først erkendes på et sent tidspunkt og for andres vedkommende, fordi de nok er erkendt i et eller andet omfang, men først efter nogle år bliver så problematiske, at studie gennemførelse kræver støtte udefra. Mange studerende fra de videregående uddannelser oplever således problemer med læsning og skrivning, men da vanskelighederne overses eller ignoreres af folkeskolen, bliver det først dokumenteret i løbet af de studerendes universitetsuddannelsesforløb, at det handler om dysleksi (Aabo (2005)).

Der er ingen oplysninger om gennemførelsestiden for de studerende ved Rådgivnings- og støttecentret, da disse i sagens natur stadig er studerende. Den høje alder peger dog på en mulig sammenhæng med en lang gennemførelsestid⁴, hvilket bekræftes af en undersøgelse fra 2005 af årsager til studieforsinkelse ved Det Humanistiske Fakultet på Aarhus Universitet (DMI (2005)).

Flere undersøgelser har vist en tendens til, at ledigheden er højere for de kandidater, som er ældst ved studiestart og/eller dimission samt for de kandidater, som bruger længst tid på deres studium. Det er dog næppe muligt at deducere sig frem til nogen entydig kausal sammenhæng mellem beskæftigelse på den ene side og alder og gennemførelsestid på den anden side.

4 Opgørelser viser, at studenterårsværksproduktionen blandt studerende med handicap, som er tilknyttet Rådgivnings- og støttecentret, gennemsnitligt er den samme som blandt Aarhus Universitets studerende som helhed i den periode, de studerende med handicap får støtte og rådgivning fra centret. Derimod er studenterårsværksproduktionen blandt disse studerende noget lavere end gennemsnitligt, før de tilknyttes centret.

4.2.5 Indkomst og socioøkonomiske forhold

Et andet væsentligt karakteristikum for gruppen af studerende ved Rådgivnings- og støttecentret er deres socioøkonomiske status opdelt efter det (primære) forsørgelsesgrundlag. De socioøkonomiske forhold har betydning for, om folk vælger at uddanne sig samt for deres frafald, studietid og ledighed.

Alle bachelor-, kandidat- og konferensuddannelser ved Aarhus Universitet er ikke-lønnede uddannelser, som for størstedelens vedkommende er planlagt til gennemførelse på fuld tid. Det vil sige, at det forventes, at man som studerende typisk bruger gennemsnitligt 37 timer om ugen på undervisning mv.

Det er en forudsætning for et vellykket fuldtidsstudium, at de studerendes hverdag kan hænge sammen under forløbet. Dette kræver blandt andet, at de økonomiske ressourcer er til stede. Nogle studerende har reelt fuldtidsarbejde, mens de samtidig er indskrevet som aktive på deres studium. Langt størstedelen af de studerende er dog enten helt uden for det almindelige arbejdsmarked eller i deltidsbeskæftigelse.

I Danmark består det primære tilbud om uddannelsesstøtte i fuldtidsuddannelserne af SU-systemet, der blev grundlagt i 1970. SU støtten består både af stipendier og lån og forudsætter, at de studerende selv er med til at finansiere deres studier ved hjælp af lån og/eller erhvervsarbejde. Ved siden af SU ordningen findes der også nogle alternative offentlige ydelsesformer, der kan bevilges til studerende på SU berettigede uddannelser. For personer under videregående uddannelser er der i den forbindelse fortrinsvis tale om revalideringsydelse. En overførselsindkomst, der, efter skøn af kommunen, bevilges til personer med begrænsninger i arbejdsevnen med henblik på at fastholde dem på eller komme ind på arbejdsmarkedet.

På de fleste universitetsstudier har 4/5 af de studerende et såkaldt studiejob ved siden af studiet (MVTU (2005)). En undersøgelse fra januar 2005 fra Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling viser, at

studierelevant erhvervsarbejde kan være af stor betydning for de studerende. Således øger studierelevant erhvervsarbejde både sandsynligheden for, at de studerende gennemfører uddannelsen, og at de får et godt betalt job efter uddannelsen. En anden undersøgelse fra Aalborg Universitet og Roskilde Universitetscenter viser tilsvarende, at praksiserfaring under studiet i forbindelse med specialesamarbejde, praktik og studiejob leverer kompetencer, der anvendes i det videre erhvervsforløb, forkorter vejen fra uddannelse til arbejdsmarked og formindsker risikoen for ledighed (AUC&RUC (2002)).

Tabel 7: Forsørgelsesgrundlag blandt den undersøgte gruppe af studerende ved Rådgivnings- og støttecentret

Forsørgelsesgrundlag	Antal	Procent
SU	41	47 %
Revalidering	42	48 %
Førtidspension	1	1 %
Andet	4	4 %
I alt	88	100 %

Af tabellen fremgår det, at omkring halvdelen af de studerende ved Rådgivnings- og støttecentret modtager revalidering. Sammenholdt med interviewmaterialet viser det, at kun en meget lille del af centrets studerende har erhvervsarbejde ved siden af studierne. Revaliderer og pensionister har kun i ringe omfang tilladelse til at udføre erhvervsarbejde ved siden af studierne. Adspurgt er det dog også kun en forholdsvis lille andel af de resterende studerende, som har studiejob. Mange angiver, at studierne er så energikrævende pga. f.eks. deres ordblindhed, at de ikke kan overkomme erhvervsarbejde ved siden af studierne. Andre angiver begrænsninger i arbejdsevnen som en mere direkte grund til, at de ikke har et studiejob.

”I perioder har jeg haft studiejob som pædagogmedhjælper. Det er det eneste arbejde, jeg kan lave. Fysisk krævende arbejde er udelukket på grund af min ryg” (kvindelig jurastuderende med bevægelseshæmning)

”Jeg har ikke plads til meget liv ved siden af studierne. Jeg laver i hvert fald ikke noget særligt ved siden af” (kvindelig jurastuderende med bevægelseshæmning)

”Studierne tager næsten al min tid og energi. Jeg skal bruge meget mere tid på at læse tingene bare én gang, end de andre skal. Det kan jeg slet ikke overskue det med at skulle arbejde ved siden af også!” (kvindelig jurastuderende med dysleksi)

Enkelte revalidender, som tidligere har været tilknyttet arbejdsmarkedet, angiver dette som en erfaring, de har til fordel for deres medstuderende. Her lægges der altså ikke så meget vægt på den manglende mulighed for at have studiejob ved siden af studierne.

”Jeg har tidligere været sikkerhedsrepræsentant, så jeg ved noget om, hvordan der ser ud ude i virksomhederne. Ofte kan man mærke, når der kommer sådan en akademiker udefra og skal lave konsulentarbejde i virksomhederne. De ved ikke noget om, hvordan det er at arbejde praktisk sådan et sted. Jeg har derimod arbejdet med det praktiske og ved, hvad det betyder – jeg har været ude i den virkelige verden, og det kan komme til gavn senere. Jeg kan ikke bare talk the talk, men også walk the walk” (mandlig psykologistuderende med dysleksi)

4.2.6 Studieretning

Betragter man den samlede population af studerende ved Aarhus Universitet, er mere end 75 % indskrevet på de såkaldte humanvidenskabelige fag, herunder 63 % ved humaniora og samfundsvidenskab.

Tabel 8: Hovedstudieretning for bestanden af studerende ved Aarhus Universitet 2004

Studiegren	Antal	Procent
SUN (Sundhedsvidenskab)	3190	16 %
TEO (Teologi)	1074	5 %
HUM (Humaniora)	7358	36 %
SAM (Samfundsvidenskab)	5559	27 %
NAT (Naturvidenskab)	3366	16 %
I alt	20 547	100 %

Betragter vi gruppen af studerende ved Rådgivnings- og støttecentret, er der en tilsvarende andel af studerende fra de humanvidenskabelige fag, dog med en lidt mindre indbyrdes del af disse på sundhedsvidenskab og en lidt større andel på samfundsvidenskab.

Tabel 9: Hovedstudieretning for den undersøgte gruppe af studerende ved Rådgivnings- og støttecentret

Studiegren	Antal	Procent
SUN i alt	6	7 %
- Læge	3	3 %
- Odontologi	0	0 %
- Sygepleje	3	3 %
TEO i alt	5	6 %
HUM i alt	34	39 %
SAM i alt	34	39 %
- Statskundskab	9	10 %
- Økonomi	2	2 %
- Psykologi	12	14 %
- Jura	11	13 %
NAT i alt	9	10 %
I alt	88	100 %

Hvad angår studieretning, afspejler gruppen af studerende ved Rådgivnings- og støttecentret således nogenlunde den samlede studenterbestand ved Aarhus Universitet.

4.3 *De studerendes forventninger*

Det første aspekt af de studerendes egne perspektiver på overgangen mellem studium og arbejdsmarked, der skal undersøges, består i deres forventninger hertil: Hvad venter de studerende sig på forhånd af deres fremtidige møde med de kommende arbejdsgivere, arbejdsfunktioner osv. i forhold til de kompetencer og ressourcer, som de forudser at møde op med? Eller, hvilket billede tegner der sig med andre ord, når man spørger de studerende om deres oplevelse af at være forberedt på at kunne imødekomme arbejdsmarkedets krav efter endt universitetsuddannelse?

Forventningerne – positive som negative – blandt studerende med handicap til mødet med arbejdsmarkedet har betydning for de beskæftigelsesmuligheder, som de faktisk venter vil åbne sig for dem:

- o Som tidligere skitseret kan manglende accept og erkendelse af handicappets begrænsninger udgøre en barriere i forhold til udløsningen på arbejdsmarkedet. Det skyldes dels, at en sådan mangel kan spærre for iværksættelsen af kompenserende foranstaltninger (SFI (2004)). Samtidig vil utilstrækkelig erkendelse af handicappets begrænsninger kunne involvere, at den studerende får et for urealistisk perspektiv på sine egne erhvervsmuligheder. F.eks. bør der ikke herske udpræget tvivl om, at en blind person vil kunne have svært ved at udøve et erhverv som kirurg og en døv person vil kunne have svært ved at undervise i musik.

- o Personer med handicap kan have en tendens til at overtage samfundsmæssige og kulturelle nedvurderinger og fordomme omkring handicap. Dette kan føre til en ringe selvtillid i forhold til at udfolde talenter og potentialer og dermed til en unødigt begrænsning i de sociale udfoldelsesmuligheder. Omgivelsernes negative værdsættelse af et handicap eller bare deres fokus på, hvad en person med handicap lige netop ikke kan, kan således svække evnen til at mestre livet med handicappet (Krogstrup (2003)). At have en ringe tiltro til sine egne kompetencer og muligheder kan betyde, at man mangler evnen til at

kunne se sin fremtid trygt i møde med en forvisning om, at eventuelle problemer kan løses ved egen indsats og eventuelt med andres hjælp. For universitetsstuderende med handicap betyder det, at overgangen efter endt uddannelse kan være forbundet med en meget stor uro og ængstelse. Et forhold, der kan: reducere en persons kapacitet til at klare og kontrollere såvel ydre som indre krav og konflikter på arbejdsmarkedet; føre til usikkerhed og tilbageholdenhed i opsøgning af beskæftigelse; mindske følelsen af selvværd og dermed give et urealistisk dårligt billede af egne potentialer og dermed mulighed for at kunne handle og orientere sig over for kommende arbejdsgivere.

4.3.1 Forventninger til uddannelsens anvendelighed

Et væsentligt aspekt i de universitetsstuderendes forventninger til overgangen mellem uddannelse og arbejdsmarked består i deres tiltro – eller mangel på samme – til, at kompetencerne fra deres uddannelse er anvendelige i en fremtidig beskæftigelsessituation. Da disse kompetencer i høj grad er studiespecifikke, er det relevant at se på sammenhængen mellem studieretning og forventningerne til uddannelsens anvendelighed.

Tabel 10: I hvor høj grad forventer du, at kompetencerne fra din uddannelse er anvendelige på arbejdsmarkedet.

	HUM	SUN	SAM	NAT	TEO	Alle
I høj grad	38 %	83 %	47 %	64 %	60 %	47 %
Til en vis grad	47 %	17 %	50 %	36 %	40 %	47 %
I mindre grad	9 %	0 %	3 %	0 %	0 %	5 %
Slet ikke	6 %	0 %	0 %	0 %	0 %	1 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Adspurgt angiver især de studerende fra sundhedsvidenskab at have tiltro til anvendeligheden af deres uddannelse. Dette kan hænge sammen med den store praktiske dimension i disse uddannelser, der også primært er professionsuddannelser med et klart erhvervsigte (f.eks. tandlæge og læge).

”Jeg skiftede fra humaniora til lægevidenskab, og overgangen var markant. Humaniora er meget, meget mere akademisk, men på mange måder også mindre krævende. Det rykker tænder ud at skulle gennemføre en lægeuddannelse, men til gengæld er det meget nemmere at se, hvad man kan bruge den til” (kvindelig lægestuderende med bevægelseshæmning)

”Der er rigtig mange muligheder inden for faget. Jeg er især bidt af anæstesiologi, der er meget actionpræget – man kan se en udvikling i tingene. Psykiatri er derimod slet ikke mig” (mandlig lægestuderende med bevægelseshæmning)

Tiltroen er en anelse mindre blandt studerende fra teologi og naturvidenskab og mindst blandt studerende fra samfundsvidenskab og humaniora. Generelt set er der dog ikke nogen større bekymring for fremtiden at spore blandt de universitetsstuderende, når det kommer til forventningerne om anvendeligheden af deres uddannelse.

”Jeg føler mig udmærket rustet til arbejdsmarkedet. Jurauddannelsen er meget erhvervsorienteret og specialiseret. Det er jo ikke ligefrem humaniora, hvor man sidder og analyserer tekster og så skal ud og lave noget helt andet bagefter. Jura er meget mere konkret” (mandlig jurastuderende med blindhed)

”Når specialet er afleveret, vil jeg arbejde videre med forskning. Der er generelt gode muligheder for at få arbejde inden for molekylærbiologi. Den anden del af biologien opgav jeg som jobinteressant for nogle år siden. Det kan man beskæftige sig med som en hobby i fritiden” (kvindelig naturvidenskabsstuderende med bevægelseshæmning)

En undersøgelse fra 2005 viser, at akademikere fra Aarhus Universitet, som er under uddannelse eller uden beskæftigelse, har en tendens til at vurdere deres kompetencer noget lavere end kandidater, som er i job (Registraturen (2005)). Samtidig viser der sig også fagforskelle, idet humanister – men også biologer – har størst tendens til at vurdere deres kompetencer som utilstrækkelige.

”Jeg er noget nervøs for at blive færdig pga. arbejdsløshedstallene for humanister. Ingen af kandidaterne fra sidste år har fået arbejde endnu. Jeg vil helst arbejde med kulturformidling, men vil egentlig bare gerne have et arbejde” (kvindelig humaniorastuderende med bevægelseshæmning)

”Jeg er noget skuffet over historiestudiet. Det er alt for virkelighedsfjernt, og jeg har svært ved at se, at det skulle give nok erhvervskompetencer, med mindre man vil være PhD-studerende” (kvindelig humaniorastuderende med bevægelseshæmning)

4.3.2 Forventninger til funktionsnedsættelsens indflydelse på arbejdsevne

De universitetsstuderende, der er tilknyttet Rådgivnings- og støttecentret, har som nævnt alle en eller anden form for funktionsnedsættelse. Graden af handicappede personers selvværd i forhold til arbejdsmarkedet er i væsentligt omfang forbundet med deres vurdering af egen arbejdsevne. En lav vurdering af egen arbejdsevne kan udgøre en barriere i forhold til beskæftigelsesmuligheder, og derfor er det vigtigt at undersøge de studerendes forventninger på dette område. Herunder er det relevant at se, om der er nogen sammenhæng mellem typen af den primære funktionsnedsættelse og vurderingen af egen arbejdsevne:

Tabel 11: I hvor høj grad forventer du, at din funktionsnedsættelse vil have negativ indflydelse på din evne til at udføre et arbejde på lige fod med andre?

	Blind	Svagsynet	Bevægelse	Dysleksi	Psykisk o.a.	Alle
I høj grad	67 %	0 %	13 %	4 %	0 %	13 %
Til en vis grad	33 %	33 %	39 %	44 %	33 %	40 %
I mindre grad	0 %	0 %	20 %	44 %	33 %	25 %
Slet ikke	0 %	67 %	28 %	8 %	33 %	22 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Som det fremgår af tabellen, vurderer de fleste studerende, at deres funktionsnedsættelse vil have en vis indflydelse på deres arbejdsevne. Blandt personer med blindhed er der en markant tendens til at bedømme ens egen arbejdsevne som lavere end andre menneskers. I gruppen af personer med et bevægelseshandicap er der også en tendens til, at en forholdsvis stor andel – især personer med betydelige funktionsnedsættelser som cerebral parese og lignende – vurderer deres egen arbejdsevne som lavere end gennemsnitligt.

”Jeg vil helst starte med at arbejde på særlige vilkår med nedsat arbejdstid, men helst kun i starten. Jeg tror, at mit handicap har betydning for min arbejdsevne i forhold til andre, og så tror jeg også, at der vil blive kigget på det fra arbejdsgiverens side” (kvindelig humaniorastuderende med blindhed)

”Ja, selvfølgelig vil jeg ikke kunne lave lige så meget som alle andre. Men jo godt lave noget fint arbejde alligevel” (kvindelig jurastuderende med bevægelseshæmning)

”Mit største ønske er at lave en PhD-afhandling. Men det er vanskeligt for mig at skulle arbejde så mange år med det med de rygproblemer, som jeg har” (mandlig humaniorastuderende med bevægelseshæmning)

Derimod vurderer især mange personer med svagt syn, men også mange personer med mindre bevægeapparatlidelser og psykiske lidelser, at deres funktionsnedsættelse kun vil have en mindre eller slet ingen indflydelse på deres arbejdssevne.

”Mit arbejde skal være varieret på grund af min museskade. Jeg tror f.eks., at jeg ville kunne fungere i en undervisningshverdag med min hånd” (kvindelig humaniorastuderende med bevægelseshæmning)

”Jeg skal ikke arbejde med kirurgi. Jeg vil hellere være alment praktiserende læge, for der betyder ryggen ikke så meget” (kvindelig lægestuderende med bevægelseshæmning)

”Jeg skiftede fra etnografi til lægevidenskab for ikke at skulle arbejde i felten. Det ville min ryg ikke kunne holde til. Visse specialer vil ikke være overkommelige med min ryg, men de fleste vil dog alligevel. Jeg har ikke fundet noget speciale endnu, men jeg ved bare, at det ikke skal være urologi” (kvindelig lægestuderende med bevægelseshæmning)

Personer med dysleksi vurderer især, at deres funktionsnedsættelse vil have betydning for evnen til at lave skriftligt arbejde:

”Mit studium har primært været koncentreret omkring international politik, men her har jeg ikke de store muligheder. Udenrigsministeriet er i et hvert tilfælde udelukket, da man her skal skrive mange rapporter og den slags. Jeg vil kun have et arbejde, hvor man ikke skal lave meget skrivearbejde” (mandlig statskundskabsstuderende med dysleksi)

”Jeg har valgt et studium, som giver et erhverv, hvor jeg sikkert får en sekretær. Jeg ved, at jeg ikke skal arbejde i et ministerium, hvor der kræves meget skriftligt arbejde. Jeg vil hellere lave noget mere mundtligt orienteret arbejde, hvor der så også er tilknyttet en sekretær” (kvindelig statskundskabsstuderende med dysleksi)

”Jeg ved jo godt, at jeg får svært ved at blive dansklærer som ordblind. Og desuden skal jeg jo have en pædagogikumstilling, hvilket bliver svært nok i sig selv. Men hvad kan jeg så?” (kvindelig humaniorastuderende med dysleksi)

”I fremtiden vil jeg gerne lave noget med u-landsudvikling. Jeg gider dog ikke tænke videre på erhvervsstige lige nu. Det eneste, jeg ved, er, at jeg ikke skal ud og være ordblind” (kvindelig naturvidenskabsstuderende med dysleksi)

Mange studerende med dysleksi lægger således især vægt på at orientere sig uden om stillinger, der f.eks. indeholder meget forskningsformidling, analysearbejde, rapportskrivning og lignende. For nogle af disse personer lægges der også afstand til stillinger, der indeholder meget undervisning med tavleskrivning, rettelse af skriftlige elevopgaver, skriftlig korrespondance og tilsvarende.

4.3.3 Forventninger til arbejdsgivernes holdninger

Et andet aspekt i de studerendes forventninger til betydningen af deres funktionsnedsættelse består i deres forventninger til arbejdsgivernes holdning til og imødekommenhed over for at ansætte personer med handicap. Også her kan negative forventninger være forbundet med et lavt selvværd, som kan udgøre en barriere for beskæftigelsesmulighederne. Derfor er det også vigtigt at undersøge de studerendes forventninger på dette område og se, hvor vidt der er en sammenhæng mellem typen af den primære funktionsnedsættelse og vurderingen af imødekommenhed blandt arbejdsgiverne:

Tabel 12: I hvor høj grad forventer du, at din funktionsnedsættelse vil have negativ indflydelse på dine muligheder for at blive modtaget på arbejdsmarkedet på lige fod med andre?

	Blind	Svagsynet	Bevægelse	Dysleksi	Psykisk o.a.	Alle
I høj grad	17 %	0 %	13 %	11 %	0 %	13 %
Til en vis grad	83 %	17 %	22 %	26 %	33 %	40 %
I mindre grad	0 %	33 %	28 %	33 %	0 %	25 %
Slet ikke	0 %	50 %	37 %	30 %	33 %	22 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Af tabellen fremgår det, at især blinde studerende forventer, at deres funktionsnedsættelse vil have negativ indflydelse på arbejdsgivernes imødekommethed. En stor del af de studerende med betydelige bevægeapparatlidelser forventer også, at deres funktionsnedsættelse vil have en temmelig negativ indflydelse i den henseende. Ser man på gruppen generelt, forventer kun knapt ¼ af de studerende med handicap ikke, at deres funktionsnedsættelse vil få negativ indflydelse på arbejdsgivernes imødekommethed.

”Mit mål er at blive gymnasielærer. Jeg har allerede været ude i praktik. Men det ligger også meget langt ude i fremtiden. Dog ved jeg, at mit handicap får betydning i jobsøgningsprocessen, men det er jo ikke umiddelbart noget, andre kan se” (kvindelig humaniorastuderende med nedsat syn)

”Hvilken arbejdsgiver vil mon tage mig bagefter? Det afhænger nok meget af de arbejdsfunktioner, der skal varetages. Nogle vil tro, at jeg ikke kan håndtere sagsbehandling med papirarbejde. Nogle vil ikke have fysisk plads til mig og mine hjælpemidler. Andre vil bare slet ikke have handicappede på arbejdspladsen” (kvindelig jurastuderende med blindhed)

”Jeg regner med at møde nogle fordomme, når jeg skal søge arbejde. Folk ved bare ikke rigtigt, hvordan de skal håndtere handicap. Jeg regner med at være lidt overladt til mig selv” (kvindelig humaniorastuderende med bevægelseshæmning)

Ved samtalerne med de studerende fremgår det, at mange deler en fælles bekymring om, hvorvidt og i givet fald hvornår de skal ”afsløre” deres handicap for en potentiel arbejdsgiver i en jobansøgningsproces. Bekymringen er mest udtalt blandt og fælles for alle studerende med dysleksi. Denne funktionsnedsættelse har i mange år været omgærdet af uvidenhed og forbundet med tabuer og fordomme om, at dysleksi er udtryk for et begavelseshandicap eller reel dumhed. Mange af de studerende har mødt og måske endda selv overtaget disse fordomme. Nogle har derfor svært ved at acceptere deres identitet som en person, der har dysleksi, og flere af dem skammer sig over det. De fleste forventer, at deres handicap kan have en vis indflydelse på deres beskæftigelsesmuligheder, fordi potentielle arbejdsgivere ofte vil have negative og stereotype holdninger omkring dysleksi.

”Man skal nok ikke skrive det i ansøgningen, for så tænker de bare, at ham der, han er ordblind, og så kan han nok ikke finde ud af noget” (mandlig statskundskabsstuderende med dysleksi)

”Jeg tror ikke, at jeg ville fortælle om mine vanskeligheder til en jobsamtale eller skrive det i en jobansøgning. Så bliver jeg bare sorteret fra” (kvindelig humaniorastuderende med bevægelseshæmning)

Også andre studerende har betænkeligheder ved at skulle ”afsløre” deres funktionsnedsættelse i en jobsøgningsituation. Især giver de undersøgte studerende udtryk for en generel og meget markant uvilje i forhold til at bekende eventuelle psykiske lidelser over for en potentiel arbejdsgiver. Denne uvilje må ses i sammenhæng med, at psykiske lidelser ofte mødes med stigmatisering, uvidenhed, tabubelagte forestillinger, fordomme og angst i vores moderne vestlige kultur. Selv om der for tiden informeres meget om psykiske lidelser og problemer, er vores samfund stadig præget af kulturelt overlejrrede forestillinger om sådanne vanskeligheder som værende udtryk for umoral, demonstrativ ufornuft, dyriskhed, utilregnelig bestialitet eller endog dæmoniskhed (Foucault (2003)).

4.3.4 Forventninger til muligheden for ordinær ansættelse

Et sidste væsentligt forventningsaspekt består i de studerendes forventninger til at kunne opnå ordinær ansættelse i stedet for at måtte ansættes under særlige vilkår eller slet ikke at kunne opnå ansættelse. De studerendes forventninger på dette område vil have en stor indflydelse på deres motivation og tilbøjelighed til efter endt uddannelse at orientere sig mod ordinære beskæftigelsesmuligheder på arbejdsmarkedet eller afvente opfangelse under den aktive beskæftigelsesindsats.

Tablet 12: I hvor høj grad forventer du at kunne opnå ansættelse på ordinære vilkår?

	Blind	Svagsynet	Bevægelse	Dysleksi	Psykisk o.a.	Alle
I høj grad	0 %	50 %	61 %	70 %	67 %	60 %
Til en vis grad	17 %	17 %	13 %	15 %	33 %	15 %
I mindre grad	67 %	17 %	13 %	15 %	0 %	16 %
Slet ikke	17 %	17 %	13 %	0 %	0 %	9 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Som det ses af tabellen, har især de blinde studerende ret lave forventninger til at kunne opnå ordinær ansættelse. Det samme gælder studerende med betydelig bevægelseshæmning i form af f.eks. cerebral parese. Forventningerne er lidt mere positive blandt studerende med lettere bevægeapparatlidelser eller svagt syn. Størst er forventningerne blandt studerende med dysleksi samt psykiske lidelser og andet.

”Jeg er noget uvis om, hvorvidt jeg kan varetage et fuldtidsjob. Jeg vil ikke gå på kompromis med mit helbred, og der skal være tid til motion og træning samt til at forberede alt på en speciel måde, hvilket er en tidskrævende proces” (mandlig statskundskabsstuderende med bevægelseshæmning)

”Jeg ved, at jeg ikke kommer til at kunne arbejde fuld tid på grund af mit handicap. Jeg har tidligere arbejdet fuld tid på et kontor, men da havde jeg hjælp til alting derhjemme, og nu er der derfor

mange praktiske ting i hjemmet, der skal arrangeres” (kvindelig humaniorastuderende med betydelig bevægelseshæmning).

Som tidligere beskrevet følger en forholdsvis stor andel af de studerende en revalideringsplan, der har til formål at fastholde personer med begrænsninger i arbejdsevnen på det ordinære arbejdsmarked eller få dem ind på dette. Hermed er der altså tale om personer, der via det kommunale socialvæsen får økonomisk støtte og vejledning til at gennemføre en uddannelse med et forholdsvis klart specificeret erhvervsigte. Det skal her undersøges, om denne erhvervsplanlægning har betydning for de studerendes forventninger til muligheden for at opnå ordinær ansættelse:

Tabel 13: I hvor høj grad forventer du at kunne opnå ansættelse på ordinære vilkår?

	SU	Revalidering	Andet
I høj grad	73 %	45 %	60 %
Til en vis grad	10 %	21 %	0 %
I mindre grad	12 %	19 %	40 %
Slet ikke	5 %	15 %	0 %
I alt	100 %	100 %	100 %

Som det fremgår af tabellen, forventer de studerende under SU-ordningen generelt set at kunne opnå ordinær ansættelse efter endt uddannelse. Derimod er forventningerne blandt de studerende under revalideringsordningen langt lavere, og 1/3 af disse personer nærer meget små eller slet ingen forventninger i den henseende.

4.4 De studerendes ønsker

Det andet aspekt af de studerendes egne perspektiver på overgangen mellem studium og arbejdsmarked, der skal undersøges, består i deres ønsker hertil: Hvilken form for beskæftigelse vil de studerende gerne have som et resultat af deres uddannelse? Har de studerende med andre ord et bestemt erhvervsigte med deres uddannelse – eller vil de gerne

opnå et bestemt erhverv, og i hvilket omfang er uddannelsen i så fald et middel til at indfri dette mål?

Ønskedimensionen er relevant i forhold til beskæftigelsesmulighederne for de studerende på flere niveauer. Generelt set forøger det et menneskes selvrespekt og livskvalitet at have en plan for sit liv, der er i overensstemmelse med dets evner og omgivelsernes krav – og indgår beskæftigelse som led i en konkret plan, vil det også være nemmere at magte opnåelsen af den. Har man derimod ikke et eller flere ønsker om beskæftigelse efter endt uddannelse at arbejde sig frem imod, vil fremtidig placering på arbejdsmarkedet fremstå som diffus og måske endda virke irrationel og uopnåelig – samt ofte også føre til, at uddannelsen ikke målrettes og dermed muligvis bliver mindre anvendelig. Med andre ord vil tilstedeværelsen af realistiske ønsker i forhold til placering på arbejdsmarkedet kunne forøge mulighederne for fremtidig beskæftigelse og omvendt. Efterlevelse af ønsker betyder, at man sætter sig mål, hvilket skaber lyst og motivation til at gøre en indsats – modsat kan manglende ønsker medføre tilbageholdenhed, usikkerhed og måske endda ligegyldighed.

4.4.1 Ønsker om et konkret erhverv

Den vigtigste del af ønskeaspektet består i tilstræbelsen af et konkret erhverv. Denne ønskedimension kan antages at være snævert sammenhængende med studieretning, der har stor betydning for beskæftigelsesmulighederne. En række universitetsuddannelser (lægevidenskab, odontologi, teologi, psykologi og jura) kan i et vist omfang beskrives som professionsuddannelser, og studerende på disse uddannelser kan formodes at have mere konkrete erhvervsønsker end andre studerende.

En tidligere undersøgelse fra Aalborg Universitet og Roskilde Universitetscenter viste, at de fleste studerende først for alvor begynder at gøre sig overvejelser om fremtidige erhvervsmuligheder, når de er langt henne i deres studieførløb. Undersøgelsen viste også, at en stor del af de studerende skifter jobmål i løbet af deres uddannelse (AUC&RUC (2002)).

Tabel 14: I hvor høj grad har du ønsker om et konkret erhverv?

	HUM	SUN	SAM	NAT	TEO	Alle
I høj grad	38 %	33 %	47 %	33 %	60 %	42 %
Til en vis grad	38 %	67 %	32 %	33 %	40 %	38 %
I mindre grad	21 %	0 %	18 %	33 %	0 %	18 %
Slet ikke	3 %	0 %	3 %	0 %	0 %	2 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Af tabellen fremgår det, at langt de fleste af de adspurgte studerende fra Rådgivnings- og støttecentret har konkrete erhvervsønsker. Tallene er højest for studerende fra teologi og sundhedsvidenskab og lavest for studerende fra humaniora og naturvidenskab.

”Målet er helt klart: Forsker inden for lægevidenskab, men jeg må da lige se tiden an med min sygdom. Allerhelst medicinsk forskning omkring diabetes” (mandlig naturvidenskabsstuderende med bevægelseshæmning)

”Jeg ved ikke noget med hensyn til jobønsker. Det er et ømt punkt for mig. Jeg ville ikke ansætte mig selv, og så er det svært at forestille sig, at nogen andre skulle gøre det” (kvindelig humaniorastuderende med dysleksi)

”Som det ser ud lige nu, er drømmen at blive oversætter. Helst i et firma” (kvindelig humaniorastuderende med betydelig bevægelseshæmning)

”Jeg vil gerne være gymnasielærer. Jeg har lige været i praktik på et gymnasium, og det var en positiv oplevelse” (kvindelig humaniorastuderende med dysleksi)

”Hvad fremtiden angår – det har jeg dejligt fortrængt. Det er bare skubbet ud af bevidstheden, og det skal der helst ikke tænkes på lige nu” (kvindelig humaniorastuderende med dysleksi)

”Jeg kan ikke tænke længere end til de næste eksaminer. Hvad der skal ske efter studiet, kan jeg slet ikke stille skarpt på” (mandlig naturvidenskabsstuderende med dysleksi)

Specificeres tallene fra sundhedsvidenskab og samfundsvidenskab tegner billedet sig endnu mere klart:

Tabel 15: I hvor høj grad har du ønsker om et konkret erhverv?

	Læge	Sygepleje	Psykologi	Jura	Økonomi	Statsk.
I høj grad	67 %	0 %	75 %	45 %	0 %	22 %
Til en vis grad	33 %	100 %	25 %	27 %	100 %	33 %
I mindre grad	0 %	0 %	0 %	18 %	0 %	44 %
Slet ikke	0 %	0 %	0 %	9 %	0 %	0 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Af tabellen fremgår det, at studerende fra lægevidenskab og psykologi i høj grad har konkrete erhvervsønsker.

”Drømmejobbet efter uddannelsen er at få nogle klienter i terapi og ellers have et job som konsulent, f.eks. på værestederne” (kvindelig psykologistuderende med bevægelseshæmning)

”Når jeg bliver færdig, vil jeg være på en børneafdeling” (kvindelig lægestuderende med bevægelseshæmning)

Det fremgår af tabellen, at studerende fra statskundskab i noget mindre grad har konkrete erhvervsønsker end de øvrige studerende fra det samfundsvidenskabelige område. At en fjerdedel af de jurastuderende slet ikke eller kun i mindre grad har konkrete erhvervsønsker må ses i forbindelse med, at en vis del af de jurastuderende har betydelige handicap. Nærlæser man besvarelsene fremgår det, at det lige præcis er disse studerende, som angiver ikke at have konkrete ønsker til fremtidig beskæftigelse. I den forbindelse er det også relevant at se på sammenhængen mellem erhvervsønske og typen af funktionsnedsættelse.

Tabel 16: I hvor høj grad har du ønsker om et konkret erhverv?

	Blind	Svagsynet	Bevægelse	Dysleksi	Psykisk o.a.
I høj grad	17 %	66 %	48 %	33 %	33 %
Til en vis grad	17 %	17 %	41 %	44 %	0 %
I mindre grad	66 %	17 %	9 %	19 %	0 %
Slet ikke	0 %	0 %	2 %	4 %	66 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Som det ses, er der en vis sammenhæng mellem typen af funktionsnedsættelse og forekomsten af konkrete erhvervsønsker. Især ses det, at de blinde studerende kun i forholdsvis ringe grad har konkrete ønsker i den henseende, men også at ønskedimensionen er svagt til stede hos studerende med psykiske lidelser og tilsvarende.

”Når jeg bliver færdig, er det ligegyldigt, hvad jeg får af job. Der skal bare sendes en masse ansøgninger. Jeg vil dog ikke søge de ”fede advokatjobs”, da det kræver, at man er mere mobil end jeg. Jeg er ikke så kræsen. Jeg vil bare gerne have et job og vise, hvad jeg kan” (mandlig jurastuderende med blindhed)

4.4.2 Uddannelsen som middel til at opnå erhvervsønsker

En anden vigtig dimension i ønskeaspektet består i de studerendes vurdering af det omfang, hvormed uddannelsen fører frem til de ønskede erhvervs kvalifikationer. Givet at de studerende tilstræber mere eller mindre konkrete beskæftigelsesmuligheder, er det væsentligt, om de finder, at uddannelsen er et middel til at opnå dette mål.

Da uddannelserne er forskellige med hensyn til indhold og beskæftigelsesmuligheder, vil det være relevant at se på sammenhængen mellem studiegren og de studerendes vurdering af uddannelsen som beskæftigelses kvalificerende.

Tabel 17: I hvilket omfang finder du, at din uddannelse fører frem til de ønskede erhvervs kvalifikationer?

	HUM	SUN	SAM	NAT	TEO	Alle
I høj grad	32 %	83 %	41 %	44 %	60 %	42 %
Til en vis grad	41 %	17 %	56 %	44 %	40 %	46 %
I mindre grad	21 %	0 %	0 %	12 %	0 %	9 %
Slet ikke	6 %	0 %	3 %	0 %	0 %	3 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Som det fremgår af tabellen, vurderer langt de fleste studerende deres uddannelse som erhvervs kvalificerende. Tendensen er mest udpræget blandt studerende fra sundhedsvidenskab og teologi, mens studerende fra humaniora er mindst tilbøjelige til at vurdere deres uddannelse som et middel til at opnå ønsket beskæftigelse.

*”Jeg ville gerne undervise. Men jeg føler mig ikke helt klædt på til det fra studiet. Der mangler noget pædagogik i uddannelsen”
(kvindelig humaniorastuderende med dysleksi)*

”Statskundskabsuddannelsen er meget teoretisk, og jeg mangler noget praktisk ballast. Det skal jo nok komme, men jeg er ikke klar til en administrativ stilling lige nu” (mandlig statskundskabsstuderende med betydelig bevægelseshæmning)

*”Den faglige vinkel i uddannelsen er meget stimulerende og spændende. Skal der udsættes noget på uddannelsen, må det være, at den ikke er særligt praktisk. Man får meget viden, men det er op til en selv at få den viden omsat. Derfor har jeg også været meget opsat på at komme ud og prøve min viden af allerede i studietiden”
(kvindelig psykologistuderende med bevægelseshæmning)*

”Der er alt for mange stridigheder på uddannelsen. Også omkring forholdet mellem teori og praksis. Tidligere var der en klinik, hvor de studerende kunne få praktisk erfaring. Der er alt for mange undervisere, der aldrig selv har været ude i marken. Reelt er det

teorier og ikke anvendte tekster” (kvindelig psykologistuderende med bevægelseshæmning)

Ses der på en mulig sammenhæng med typen af funktionsnedsættelse gives følgende tal:

Tablet 18: I hvilket omfang finder du, at din uddannelse fører frem til de ønskede erhvervskvalifikationer?

	Blind	Svagsynet	Bevægelse	Dysleksi	Psykisk o.a.	Alle
I høj grad	17 %	50 %	52 %	30 %	33 %	42 %
Til en vis grad	83 %	33 %	37 %	48 %	67 %	45 %
I mindre grad	0 %	17 %	9 %	11 %	0 %	9 %
Slet ikke	0 %	0 %	2 %	7 %	0 %	3 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Af tabellen ses der ikke nogen entydig sammenhæng mellem typen af funktionsnedsættelse og vurderingen af, i hvilket omfang uddannelsen kvalificerer til det ønskede erhverv. Studerende med blindhed, dysleksi eller en psykisk funktionsnedsættelse er dog en anelse mere forbeholdne end studerende med andre handicap i forhold til at vurdere deres uddannelse som et middel til at opnå et job, som de gerne vil have.

4.5 De studerendes behov

Det tredje og sidste aspekt af de studerendes egne perspektiver på overgangen mellem studium og arbejdsmarked, der skal undersøges, består i deres behov hertil: Hvilken støtte til denne overgang behøver de studerende fra universitetets side i form af en udslusnings- og erhvervsvejledningsindsats? Og i hvilket omfang vurderer de studerende, at universitetets indsats dækker deres behov for erhvervsvejledning og arbejdsmarkedsudslusning?

Behovsaspektet er vigtigt for det nærværende projekt, fordi det direkte fortæller, hvorvidt de studerende oplever universitetets erhvervsvejlednings- og udslusningsindsats som en hjælp eller en barriere i forhold

til at orientere sig mod arbejdsmarkedet – under og efter uddannelsen. Herunder er det både væsentligt at se på de studerendes vurdering af den almindelige erhvervsvejledning og udslusningsstøtte, som de modtager på uddannelsesstedet i generel tilknytning til deres studium, og den specifikke erhvervsvejledning og udslusningsstøtte, som de modtager på uddannelsesstedet med henblik på at dække deres særlige behov som personer med handicap.

4.5.1 Generel vurdering af erhvervsvejledningen ved Aarhus Universitet

Den første dimension af behovsaspektet fokuserer på de studerendes vurdering af den generelle erhvervsvejledning, som de modtager på deres studium som et led i deres uddannelse⁵. Denne dimension vedrører ikke de studerendes særlige behov, men kan antages at være relateret til de studerendes studiegren, da universitetets erhvervsvejledning i høj grad foregår decentralt i tilknytning til fakulteter, institutter og afdelinger.

4.5.1.1 Erhvervsvejledning i forhold til erhvervsorienteret planlægning af uddannelsens forløb og indhold

Et centralt element i erhvervsvejledningen består i at understøtte de studerende i at strukturere uddannelsens forløb og indhold som en plan med et erhvervsigte. På de mere professionsorienterede uddannelser kan dette element formodes at indgå som en ”naturlig” del af uddannelsens forløb og indhold, og derfor tænkes der at være en sammenhæng mellem studiegren og behovet for erhvervsvejledning på dette punkt:

5 Erhvervsvejledning af studerende udgør et prioriteret indsatsområde på Aarhus Universitet (Aarhus Universitet (2005))

Tabel 19: Hvordan vil du generelt vurdere den erhvervsvejledning, som du har modtaget på Aarhus Universitet i forhold til erhvervsorienteret planlægning af uddannelsens forløb og indhold?

	HUM	SUN	SAM	NAT	TEO	Alle
Meget tilfredsstillende	6 %	17 %	3 %	11 %	0 %	6 %
Tilfredsstillende	18 %	66 %	24 %	33 %	60 %	28 %
Utilfredsstillende	26 %	17 %	29 %	22 %	20 %	27 %
Meget utilfredsstillende	50 %	0 %	44 %	33 %	20 %	39 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Som det ses af tabellen, vurderer 2/3 af de adspurgte studerende, at den erhvervsvejledning, som de har modtaget på Aarhus Universitet i forhold til erhvervsorienteret uddannelsesplanlægning, har været utilfredsstillende. Herunder er utilfredsheden især markant blandt studerende fra humaniora og samfundsvidenskab, men også udpræget blandt studerende fra teologi og naturvidenskab.

*”Erhvervsvejledning? Det har jeg ikke bemærket noget omkring”
(kvindelig humaniorastuderende med dysleksi)*

”Det virker ikke helt som om, at lærerne ved noget om, hvad der foregår ude i virkeligheden. Når de aldrig har prøvet at have et rigtigt arbejde, kan de jo nok have svært ved at indrette undervisningen efter, at vi skal have et” (kvindelig humaniorastuderende med bevægelseshæmning)

”Det er svært at få fornemmelsen af, at man kan blive andet end præst med den uddannelse” (kvindelig teologistuderende med bevægelseshæmning)

Kun studerende fra sundhedsvidenskab synes at udtrykke tilfredshed med erhvervsvejledningen. Dette må ses i sammenhæng med, at lægevidenskab og tandlægeuddannelsen er professionsuddannelser, hvor erhvervsvejledningen er integreret i undervisningen.

”Det erhvervsmæssige indgår jo meget fint i uddannelsen” (kvindelig lægestuderende med bevægelseshæmning)

”Jeg har allerede et job, så der er ikke noget behov for vejledning i den sammenhæng” (kvindelig sygeplejevidenskabsstuderende med bevægelseshæmning)

En Kandidatundersøgelse fra Aarhus Universitet fra 2005 viser, at langt de fleste studerende gør sig overvejelser om et fremtidigt job under deres studium. Denne undersøgelse viser tilsvarende, at erhvervsvejledningen vurderes meget lavt blandt de studerende. Den højeste vurdering gives fra sundhedsvidenskab og den laveste gives fra humaniora.

4.5.1.2 Erhvervsvejledning i forhold til arrangering af erhvervspraktik, virksomhedsbesøg og lignende

Et andet element, der ofte fremhæves i forhold til erhvervsorientering af uddannelserne, er muligheden for kontakt med arbejdsmarkedet i form af erhvervspraktisk, virksomhedsbesøg og lignende. Dette element har flere formål: Dels bidrager praktik til, at de studerende får kendskab til konkrete arbejdsopgaver i erhvervslivet, erfaring med praktisk anvendelse af kompetencerne fra deres uddannelse og udvikling af professionel kompetence. Dels bidrager virksomhedsbesøg og andet til at give de studerende et indblik i arbejdspladser og beskæftigelsesmuligheder samt hjælp til at afklare, overveje og planlægge erhvervsønsker.

En række uddannelser, som f.eks. lægevidenskab og odontologi, indeholder klinisk praksis som en integreret del af uddannelsesforløbet. På andre uddannelser, som f.eks. mange humanistiske uddannelser, er der ikke mulighed for praktikophold inden for rammerne af uddannelsen, og der er ikke tradition for, at uddannelsesstedet varetager kontakt med virksomheder og institutioner uden for universitetet.

Tablet 20: Hvordan vil du generelt vurdere den erhvervsvejledning, som du har modtaget på Aarhus Universitet i forhold til arrangement af erhvervspraktik, virksomhedsbesøg og lignende?

	HUM	SUN	SAM	NAT	TEO	Alle
Meget tilfredsstillende	6 %	50 %	3 %	22 %	0 %	9 %
Tilfredsstillende	6 %	33 %	29 %	34 %	20 %	20 %
Utilfredsstillende	41 %	17 %	29 %	22 %	40 %	33 %
Meget utilfredsstillende	47 %	0 %	38 %	22 %	40 %	38 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Som det fremgår af tabellen, vurderer mere end 2/3 af alle studerende, at de har modtaget utilfredsstillende vejledning fra universitetet i forhold til deres behov for kontakt med arbejdsmarkedet i løbet af uddannelsen. Tilfredsheden er størst blandt studerende fra sundhedsvidenskab, hvoraf det skal bemærkes, at 100 % af de lægestuderende er meget tilfredse med universitetets indsats på dette område.

”Det er ret nemt at komme ud. Jeg har lige søgt klinik i Tromsø, jeg vil i hvert fald gerne til Norge” (mandlig lægestuderende med bevægelseshæmning)

Derimod er utilfredsheden størst blandt studerende fra humaniora, men også forholdsvis markant blandt studerende fra samfundsvidenskab og teologi.

”Psykologiuddannelsen er alt for virkelighedsfjern og for lidt praktisk. Det er nærmest blasfemisk, at man kan gå igennem uddannelsen uden at skulle ud i praktik og have med mennesker at gøre” (kvindelig psykologistuderende med bevægelseshæmning)

”Der mangler nogle reelle muligheder for at komme i praktik. Der er ingen praktikordninger på jura, og erhvervsvejledningen er alt, alt for dårlig. De eneste, der overhovedet beskæftiger sig med den slags, er de juridiske foreninger (kvindelig jurastuderende med bevægelseshæmning)

”De muligheder, jeg skal have, dem skal jeg nok selv lave” (mandlig psykologistuderende med dysleksi)

”Uddannelsen giver mange gode kompetencer. Det er dog det teoretiske, der falder mig sværest. Jeg har også svært ved at identificere mig med at være akademiker – det er for teoretisk. Det er meget sjovere at løse problemer end at rode rundt og identificere dem. At få en praktikplads virker ikke så svært. Igennem den vil jeg skaffe nogle informationer og få en indsigt, som forhåbentlig kan få noget spill-over effekt i forhold til specialet” (mandlig statskundskabsstuderende med dysleksi)

Studerende fra naturvidenskab er de mest indifferente i vurderingen af universitetets vejledning i forhold til at arrangere virksomhedsbesøg, praktik og lignende.

4.5.1.3 Erhvervsvejledning i forhold til orientering om arbejdsmarkedets struktur mv.

Et tredje centralt element i erhvervsvejledningen består i information om arbejdsmarkedets struktur mv.: Beskæftigelsesmulighederne i relation til de enkelte uddannelser og uddannelsesområder, den økonomiske og teknologiske udvikling på arbejdsmarkedet i forhold til behovet for arbejdskraft, analyser og prognoser omkring beskæftigelsessituationen nu og i fremtiden, relationerne mellem arbejdsmarkedets parter osv. Oplevelsen af et markant behov i forhold til orientering på dette område involverer oplevelsen af et markant skel imellem virkeligheden som studerende under uddannelse og virkeligheden som arbejdssøgende eller arbejdstager efter endt uddannelse.

Tabel 21: Hvordan vil du generelt vurdere den erhvervsvejledning, som du har modtaget på Aarhus Universitet i forhold til orientering om arbejdsmarkedets struktur mv.

	HUM	SUN	SAM	NAT	TEO	Alle
Meget tilfredsstillende	6 %	33 %	6 %	11 %	0 %	8 %
Tilfredsstillende	0 %	50 %	27 %	22 %	40 %	18 %
Utilfredsstillende	50 %	17 %	38 %	33 %	40 %	40 %
Meget utilfredsstillende	44 %	0 %	29 %	33 %	20 %	34 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Som det fremgår af tabellen, vurderer omkring 75 % af de studerende, at de har fået utilfredsstillende orientering fra universitetet omkring arbejdsmarkedsforholdene i forhold til deres behov for orientering herom. Tilfredsheden er størst blandt de studerende fra sundhedsvidenskab, hvor skellet mellem virkeligheden under uddannelsen og på arbejdsmarkedet opleves som mindst.

”Der er ikke særlig langt imellem uddannelse og arbejde. Undervisningen er jo også meget praktisk anlagt, og gennem klinikken får man prøvet sig selv af” (kvindelig lægestuderende med bevægelseshæmning)

Utilfredsheden er – igen – mest markant blandt studerende fra humaniora, hvoraf hele 94 procent angiver at have fået utilstrækkelig information om arbejdsmarkedsstrukturer. Utilfredsheden er dog også stor blandt studerende fra samfundsvidenskab, naturvidenskab og det teologiske område.

”Jeg savner, at der er noget mere erhvervsvejledning i uddannelsen. Jeg mangler viden om, hvad jurister kan bruge deres uddannelse til. Hvis man ikke skal være advokat eller sidde i et ministerium, så ved jeg ikke, hvad jurister foretager sig” (kvindelig jurastuderende med synshandicap)

”Når man kommer ud, er det godt at have lidt forskellige ting i tankerne. Det er nemlig svært at gennemskue, hvad der sker, når man kommer ud i den anden ende. Hvad er der derude med en uddannelse? Man kommer fra den ene jungle, uni, til den anden. Der kunne godt være noget mere erhvervsvejledning. Også noget information om beskæftigelsesmuligheder og noget jobsøgningskursus, så man kunne komme godt af sted. Samtidig kunne det være rart at få afklaret sine kompetencer, så man vidste, hvad man kunne”
(kvindelig humaniorastuderende med dysleksi).

4.5.1.4 Erhvervsvejledning i forhold til orientering om arbejdsmarkedets sikringsordninger

Et sidste element i erhvervsvejlednings- og udslusningsindsatsten består i orienteringen om arbejdsmarkedets sikringsordninger. Herunder tænkes der på de ordninger, der har til formål at sikre, at lønmodtagere, selvstændige erhvervsdrivende og andre – muligvis samlet inden for en virksomhed eller en gruppe af virksomheder inden for en erhvervsgrænse eller inden for en faglig eller tværfaglig branche eller organisation – får ydelser, når de ikke er i fuld beskæftigelse, f.eks. kontanthjælp, dagpenge, efterløn, pension og lignende. Dette element skal ikke i sig selv tillægges den store betydning i forhold til de studerendes parathed til udslusning på arbejdsmarkedet, men det er med til at give et hint om, hvorvidt de studerende føler sig tilstrækkeligt oplyst om dette arbejdsmarkedsaspekt.

Tabel 22: Hvordan vil du generelt vurdere den erhvervsvejledning, som du har modtaget på Aarhus Universitet i forhold til orientering om arbejdsmarkedets sikringsordninger?

	HUM	SUN	SAM	NAT	TEO	Alle
Meget tilfredsstillende	0 %	17 %	3 %	0 %	0 %	2 %
Tilfredsstillende	33 %	49 %	24 %	11 %	0 %	15 %
Utilfredsstillende	50 %	17 %	41 %	55 %	60 %	43 %
Meget utilfredsstillende	17 %	17 %	32 %	33 %	40 %	40 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Adspurgt angiver hele 83 % af alle studerende at være blevet utilfredsstillende orienteret om arbejdsmarkedets sikringsordninger. Utilfredsheden er størst blandt studerende fra teologi og naturvidenskab, men også studerende fra humaniora og samfundsvidenskab er overvejende præget af utilfredshed.

”Hvad for nogle ordninger?” (kvindelig teologistuderende med dysleksi)

De studerende fra sundhedsvidenskab føler sig mindst utilstrækkeligt oplyst, hvilket kan hænge sammen med, at personer med en sundhedsvidenskabelig uddannelse langt sjældnere end andre – som situationen ser ud nu – vil få brug for arbejdsmarkedets sikringsordninger, og at de studerende allerede har en eller anden bevidsthed herom under uddannelsen.

4.5.2 Vurdering af erhvervsvejledningen ved Aarhus Universitet ift. inddragelse af betydningen af funktionsnedsættelser

Den anden dimension af behovsaspektet fokuserer på de studerendes vurdering af universitetets evne til at tage højde for deres særlige behov for erhvervsvejledning på grund af en konkret funktionsnedsættelse, bevægeapparatlidelse eller psykisk lidelse. En sådan erhvervsvejledning bør koncentrere sig om den enkelte persons muligheder, ønsker, behov og forventninger til arbejde under hensyntagen til den betydning, som den psykiske eller fysiske funktionsnedsættelse har. I den forbindelse er det nødvendigt, at erhvervsvejledningen har kendskab til specialviden på området og forholder sig til virkeligheden på arbejdsmarkedet (AF (2004)).

Indtil videre har erhvervsvejledningen ved Aarhus Universitet ikke været orienteret specifikt mod at tage højde for funktionsnedsættelser. Dette formodes dog at ville ændre sig, idet der er vedtaget en ny vejledningsreform, hvor et af formålene er, at vejledningen skal målrettes personer, der har særlige behov pga. fysiske eller psykiske vanskeligheder. Spørgsmålet er så, om de universitetsstuderende med handicap oplever et behov for en øget indsats på dette område.

4.5.2.1 Vurdering af erhvervsvejledningen ved Aarhus Universitet ift. at planlægge erhvervsorienteringen af uddannelsen under hensyntagen til de særlige behov for studerende med funktionsnedsættelser

Et element i en erhvervsvejledning, der er målrettet studerende med særlige behov, vil være inddragelse af funktionsnedsættelsens betydning i forhold til gennemførelsen af en universitetsuddannelse med sigte på beskæftigelse. I nogle tilfælde vil funktionsnedsættelsen sætte begrænsninger for gennemførelsen af bestemte uddannelsesforløb og/eller for udøvelsen af bestemte erhverv. I andre tilfælde må den studerende forberedes på særlige barrierer, eller måske skal vejlederen og den studerende have skabt opmærksomhed på nye muligheder.

Tablet 23: Hvordan vil du vurdere erhvervsvejledningsindsatsen på Aarhus Universitet ift. at planlægge erhvervsorienteringen af uddannelsen under hensyntagen til de særlige behov for studerende med funktionsnedsættelser?

	Blind	Svagsynet	Bevægelse	Dysleksi	Psykisk o.a.	Alle
Meget tilfredsstillende	0 %	0 %	2 %	0 %	0 %	1 %
Tilfredsstillende	17 %	33 %	20 %	11 %	0 %	17 %
Utilfredsstillende	33 %	50 %	28 %	37 %	0 %	33 %
Meget utilfredsstillende	50 %	17 %	50 %	52 %	100 %	49 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Af tabellen fremgår det, at langt de fleste studerende vurderer universitetets tilbud om erhvervsorientering af uddannelsen for studerende med handicap som utilfredsstillende. Det skal i den forbindelse bemærkes, at der gives udtryk for et udækket behov blandt samtlige studerende, hvorfor der ikke er nogen nævneværdig sammenhæng med typen af funktionsnedsættelse.

”Jeg læste først på RUC, hvor man slet ikke interesserede sig for den slags. Under udveksling til et canadisk universitet fandt jeg ud af, at det var helt almindeligt, at der var støttecentre tilknyt-

tet universiteterne. Da jeg senere startede på Aarhus Universitet fandt jeg ud af, at der også var et støttecenter her. Det virker slet ikke som om, at man gider gøre noget for sådan nogen som os på de andre steder i Danmark” (kvindelig statskundskabsstuderende med dysleksi)

”Det har der ikke været noget af, men jeg ved heller ikke, om det er så relevant. Jeg tror godt, at jeg ved, hvor mine begrænsninger er” (kvindelig lægestuderende med bevægelseshæmning)

Af interviewene fremgår det dog, at behovet for specielt tilrettelagt erhvervsvejledning ikke opleves som lige stort blandt alle studerende med handicap. Der ses især en tendens til, at personer med betydelige handicap eller dysleksi oplever et udækket behov i den henseende.

4.5.2.2 Vurdering af erhvervsvejledningen ved Aarhus Universitet ift. orientering om kompensationsmuligheder på arbejdsmarkedet

Der gives en række muligheder for at yde kompensation til personer med handicap på arbejdsmarkedet. Målet med disse muligheder er at mindske funktionsnedsættelsens betydning i forhold til disse personers evne til at udføre et arbejde, så de kan deltage i arbejdslivet på lige vilkår med andre. Det gælder f.eks. muligheden for at få hjælp til kompenserende teknologi, særlig indretning af arbejdspladsen, personlig assistance på arbejdspladsen og tilknytning af en mentor samme sted. For mange personer med handicap vil sådanne kompensationsmuligheder være nødvendige, for at de kan deltage i arbejdslivet på lige fod med andre. Derfor er det også relevant, at de allerede som studerende har et kendskab til disse muligheder og ikke holder sig tilbage ift. efterstræbelse af beskæftigelsesmuligheder af denne grund.

Tabel 24: Hvordan vil du vurdere erhvervsvejledningen på Aarhus Universitet ift. orientering om kompensationsmuligheder for funktionsnedsættelse på arbejdsmarkedet?

	Blind	Svagsynet	Bevægelse	Dysleksi	Psykisk o.a.	Alle
Meget tilfredsstillende	0 %	0 %	2 %	0 %	0 %	1 %
Tilfredsstillende	0 %	33 %	26 %	19 %	0 %	21 %
Utilfredsstillende	50 %	50 %	24 %	26 %	0 %	28 %
Meget utilfredsstillende	50 %	17 %	48 %	55 %	100 %	50 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Som det fremgår af tabellen, er der en almindeligt udbredt utilfredshed med orienteringen om kompensationsmulighederne. Utilfredsheden er særligt udbredt blandt de studerende med betydelige handicap, som kompensationsmulighederne primært er rettet imod, men også mange andre studerende – herunder alle med psykiske vanskeligheder og tilsvarende – finder orienteringen utilstrækkelig.

”Det har vi aldrig hørt noget som helst om på universitetet – det jeg ved, har jeg fået at vide et andet sted fra” (mandlig statskundskabsstuderende med blindhed)

4.5.2.3 Vurdering af erhvervsvejledningen ved Aarhus Universitet ift. orientering om de muligheder, som ordningerne i Lov om aktiv socialpolitik mv. giver for at yde støtte

Der findes en række andre støtteordninger, som henvender sig til personer med begrænsninger i arbejdsevnen og herunder til handicappede i erhverv: Isbryderordningen for handicappede, revalidering, fleksjob og beskyttet beskæftigelse mv. For en del studerende med handicap vil disse ordninger være relevante, når de skal på arbejdsmarkedet første gang. Derfor vil det også være væsentligt, at erhvervsvejledningen af disse personer inddrager orientering om sådanne muligheder.

Tabel 25: Hvordan vil du vurdere erhvervsvejledningen på Aarhus Universitet ift. orientering om de muligheder, som ordningerne i Lov om aktiv socialpolitik mv. giver for at yde støtte til personer med handicap på arbejdsmarkedet

	Blind	Svagsynet	Bevægelse	Dysleksi	Psykisk o.a.	Alle
Meget tilfredsstillende	0 %	0 %	2 %	0 %	0 %	2 %
Tilfredsstillende	0 %	33 %	26 %	19 %	0 %	21 %
Utilfredsstillende	33 %	50 %	24 %	26 %	0 %	27 %
Meget utilfredsstillende	67 %	17 %	48 %	55 %	100 %	51 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Som det fremgår af tabellen, oplever størstedelen af de studerende også, at erhvervsvejledningen i forhold til dette element er utilstrækkelig. Utilfredsheden har igen en vis sammenhæng med omfanget af de studerendes handicap, men er dog generelt udbredt. Kun ¼ af de studerende føler ikke behov for mere vejledning på dette område.

”Jeg tror slet ikke, at der er nogen hos os, der ved noget om sådan noget” (kvindelig psykologistuderende med svagt syn)

Af interviewene fremgår det, at mange af de studerende ikke har oplevet at få nogen som helst form for information eller vejledning om kompensationsmuligheder fra universitetets side. Det er dog også tydeligt, at en del studerende ikke ligefrem oplever at have et udækket behov i den retning.

4.5.2.4 Vurdering af indsatsen fra Aarhus Universitet i forhold til at bevidstgøre arbejdsgivere og andre aktører på arbejdsmarkedet om handicappede kandidaters behov

En del af universitetets erhvervsvejlednings- og udslusningsindsats består i at varetage kontakt med erhvervslivet for at sikre erhvervsrelevansen af universitetets uddannelsesaktiviteter og optimere afsætningen af kandidater. I den forstand kan universitetet betragtes som en moderne kundeorienteret virksomhed, hvor det er kundernes behov, der er i centrum: Dels de studerende og dels det offentlige og private erhvervsliv.

For akademikere med handicap er der som nævnt nogle særlige barrierer ved overgangen mellem uddannelse og arbejdsmarked, som blandt andet har relation til rummeligheden på arbejdsmarkedet. På virksomhederne og i institutionerne er der således barrierer i form af forventninger om, at handicap kan være forbundet med praktiske problemer, frygt blandt det øvrige ansatte personale for afskedigelser samt reservation over for og social devaluering af handicappede (Clausen (2004)). Etableringen af et rummeligt arbejdsmarked med plads til akademikere med handicap er derfor også et spørgsmål om bearbejdning af holdninger blandt arbejdsgivere og andre aktører på arbejdsmarkedet. Som en kundeorienteret virksomhed må en del af denne holdningsbearbejdning være universiteternes ansvar. Spørgsmålet er, om de universitetsstuderende med handicap oplever et udækket behov for at skabe sådanne bevidsthedsforandringer.

Tabel 26: Hvordan vurderer du indsatsen fra Aarhus Universitet i forhold til at bevidstgøre arbejdsgivere og andre aktører på arbejdsmarkedet om handicappede kandidaters behov mv. mhp. at skabe beskæftigelsesfremmende holdningsændringer?

	Blinde	Svagsynet	Bevægelse	Dysleksi	Psykisk o.a.	Alle
Meget tilfredsstillende	0 %	0 %	2 %	0 %	0 %	1 %
Tilfredsstillende	0 %	33 %	24 %	19 %	0 %	21 %
Utilfredsstillende	50 %	50 %	22 %	26 %	0 %	27 %
Meget utilfredsstillende	50 %	17 %	52 %	55 %	100 %	51 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Som det fremgår af tabellen, vurderer 4/5 af de adspurgte studerende, at universitetets indsats på dette område er utilfredsstillende. Utilfredsheden er størst blandt studerende med betydelige handicap og psykiske lidelser, mens gruppen af studerende med lettere handicap tegner sig for en større tilfredshed, hvilket kan hænge sammen med, at de i deres tilfælde oplever et mindre behov for holdningsændringer.

”Der skulle gøres noget. Der kigges meget på én nede i byen. Folk kigger helt respektløst på mig, og jeg får lyst til at sige: ”Hvad

*er der så specielt ved mig. Jeg læser jura. Gør du måske det?””
(kvindelig jurastuderende med bevægelseshæmning)*

Af interviewene fremgår det, at de studerende generelt mener, at der burde gøres mere for at formindske den sociale devaluering af personer med handicap. Mange af dem oplever dog ikke sig selv som værende en del af denne persongruppe – det gælder især studerende med mindre bevægeapparatlidelser og lignende samt de dyslektiske studerende. Selv om de sidstnævnte har meget vanskeligt ved at identificere sig selv som personer med et handicap, giver de dog i stort omfang udtryk for, at der er for mange fordomme omkring dysleksi. Ganske mange finder, at universitetet i det hele taget burde være bedre til at promovere sine kandidater. Mange giver udtryk for, at universitetet samtidig burde gøre en indsats for at skabe holdningsændringer i samfundet omkring akademikere med handicap, mens enkelte ikke finder, dette hører til blandt universitetets opgaver.

4.6 De studerendes vurdering af den planlagte indsats

En del af planlægningsgrundlaget for det nærværende projekt har bestået i et foreløbigt udkast til en fremtidig udslusnings- og erhvervsvejledningsindsats ved Rådgivnings- og støttecentret. Udformningen af dette udkast er baseret på en formodning om at kunne opfylde nogle utilstrækkeligt dækkede behov blandt studerende med handicap gennem etableringen af en række konkrete tiltag. Sammen med de studerendes vurdering af egne behov for erhvervsvejledning – fremlagt i det foregående afsnit – vil de studerendes vurdering af den planlagte indsats skulle danne et nyt vidensgrundlag, der bedre kan bruges til at anslå det behov, som en fremtidig erhvervsvejlednings- og udslusningsindsats skal dække.

4.6.1 Arbejdsmarkedsforberedende kurser

Kandidatundersøgelsen fra Aarhus Universitet fra 2005 viser, at især de kandidater, der ikke er ansat inden for et traditionelt arbejdsområde, ikke mener, at indholdet i deres job svarer til de forventninger, de havde

om et job, da de færdiggjorde deres uddannelse. Dette rejser spørgsmålet om sammenhængen mellem job og uddannelse og et muligt behov for at tilføre uddannelsen ekstra faglige kompetencer.

Tabel 27: Ville du benytte dig af et tilbud om arbejdsmarkedsforberedende kurser?

	Blinde	Svagsynet	Bevægelse	Dysleksi	Psykisk o.a.	Alle
Ja	60 %	33 %	39 %	55 %	33 %	47 %
Nej	40 %	33 %	28 %	30 %	33 %	30 %
Ved ikke	0 %	33 %	33 %	15 %	33 %	23 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Som det fremgår af tabellen, ville næsten halvdelen af de studerende benytte sig af et tilbud om arbejdsmarkedsforberedende kurser. Heraf er det især studerende med betydelige handicap, der viser modtagelighed for tilbuddet.

Tabel 28: Ville du benytte dig af et tilbud om arbejdsmarkedsforberedende kurser?

	HUM	SUN	SAM	NAT	TEO
Ja	65 %	33 %	33 %	33 %	60 %
Nej	15 %	33 %	45 %	33 %	0 %
Ved ikke	20 %	33 %	22 %	33 %	40 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Ses der på de studerendes studieområde, er det især teologi- og humaniorastuderende, som viser interesse for at få tilført uddannelsen ekstra faglige kompetencer.

4.6.2 Personlighedsafklarende vejledning

I takt med nye krav til ansattes sociale og personlige kompetencer sker det stadig hyppigere, at jobansøgere bliver bedt om at medvirke i en test af deres personlighed. En personlighedstest er dog ikke nødven-

digvis kun nyttig for arbejdsgiverne, men kan også være en stor fordel for arbejdssøgerne. Specielt som nyuddannet akademiker uden (meget) erhvervs erfaring kan det være vigtigt, at man er bevidst om sine styrker og svagheder, så man kan tage højde for disse i forhold til erhvervsorientering og jobsøgning. Samtidig giver en personlighedstest fingerpeg i forhold til etableringen af en vejledning omkring den enkeltes udviklingsmuligheder.

Tablet 29: Vile du benytte dig af et tilbud om personlighedsafklarende vejledning med baggrund i en personlighedstest?

	Blinde	Svagsyn	Bevægelse	Dysleksi	Psykisk	Alle
Ja	33 %	50 %	50 %	78 %	67 %	57 %
Nej	50 %	17 %	17 %	15 %	33 %	20 %
Ved ikke	17 %	33 %	33 %	7 %	0 %	23 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Generelt set er der en stor interesse for tilbuddet om en personlighedsafklarende vejledning blandt de studerende. Interessen forekommer dog at være mindst blandt de studerende med betydelig handicap og størst blandt studerende med lette handicap.

Tablet 30: Vile du benytte dig af et tilbud om personlighedsafklarende vejledning med baggrund i en personlighedstest?

	HUM	SUN	SAM	NAT	TEO
Ja	74 %	33 %	45 %	56 %	60 %
Nej	9 %	33 %	33 %	11 %	0 %
Ved ikke	17 %	33 %	18 %	33 %	40 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Ses svarende på baggrund af de studerendes studieområde, er det især studerende fra humaniora, men også fra teologi og naturvidenskab, der viser stor interesse for tilbuddet.

4.6.3 Kursus i jobsøgning og udarbejdelse af CV (dataliste)

En måde at gøre de studerende mere parate til arbejdsmarkedet på kan bestå i tilbyde et kursus i, hvordan jobansøgninger og CV udarbejdes. Sådanne kurser får nyuddannede kandidater traditionelt tilbudt gennem A-kasser, Arbejdsformidling eller andre jobkonsulenter på baggrund af en vis periode med ledighed efter dimission. Rådgivnings- og støt-tecentrets indledende idé med at tilbyde sådanne kurser til studerende ved centret var dels at lade kurserne indgå som et element i den øvrige erhvervsvejledning for at gøre de studerende mere bevidste om og parate til selve udslusningen fra universitetet allerede (i god tid) inden dimission. Dels var ideen at etablere et jobsøgningskursus, der var målrettet de individuelle behov, ønsker og forventninger, som akademikere kunne tænkes at have i kraft af deres handicap.

Tabel 31: Ville du benytte dig af et tilbud kursus i jobsøgning og udarbejdelse af CV?

	Blinde	Svagsyn	Bevægelse	Dysleksi	Psykiske	Alle
Ja	83 %	50 %	61 %	81 %	50 %	68 %
Nej	17 %	33 %	11 %	11 %	50 %	14 %
Ved ikke	0 %	17 %	28 %	7 %	0 %	18 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Af tabellen fremgår det, at der er en stor interesse for et tilbud om kursus i jobsøgning og udarbejdelse af CV blandt de studerende. Interessen er især stor blandt studerende med betydelige handicap men også blandt studerende med dysleksi. Af interviewmaterialet fremgår det, at spørgsmålet om ”afsløringen af handicappet” i jobsøgningsprocessen har særlig interesse – især blandt studerende med dysleksi. Studerende med betydelige handicap har en generel tendens til at være forholdsvis åbne omkring deres funktionsnedsættelse i forhold til en hypotetisk jobsøgningsituation. Derimod er de studerende langt mere tilbageholdne i forhold til at skulle ”afsløre” deres eventuelle psykiske lidelse. Flere studerende udtrykker en grad af skam over at have angst, depression eller lignende og forventer en misbilligelse heraf fra en potentiel ar-

bejdsgiver. Dette forhold må ses i snæver sammenhæng med, at psykiske lidelser i vores kultur stadig er omgærdet med meget mystificering, moralisering og tabuisering. Det samme forhold gør sig til en vis grad gældende for dysleksi (ordblindhed). Tidligere var det almindeligt udbredt at forbinde denne form for funktionsnedsættelse med dumhed eller dovenhed. Denne opfattelse af dysleksi lever til en vis grad endnu, og mange af de studerende med dysleksi har lav tilbøjelighed til at være åbne omkring deres læse- og skrivevanskeligheder – enten fordi de forventer at møde opfattelsen af dysleksi som en fordom i deres omgivelser, eller fordi de til en vis grad selv er bærere af den.

”Jeg ville ikke fortælle noget om min ordblindhed til en jobsamtale. Jeg tror heller ikke, at jeg vil skrive det i en jobansøgning. Så bliver jeg bare sorteret fra. Det kunne været rart at have et jobansøgningskursus, hvor der blev lagt vægt på det, at man har et handicap” (kvindelig jurastuderende med dysleksi)

4.6.4 Deltagelse i gruppeprojekt med virksomhedsbesøg

En almindeligt udbredt praktik i forhold til at give elever og studerende i uddannelsessystemet bedre kendskab til arbejdsmarkedet er at arrangere besøg på virksomheder og i institutioner.

Et godt virksomhedsbesøg skal have et formål, være velforberedt og efterbearbejdes, således at det udgør et kvalificeret element til belysning af f.eks. kommende beskæftigelsesmuligheder, praktiske forhold omkring bestemte arbejdsituationer eller lignende. Således kan virksomhedsbesøg f.eks. benyttes til at skabe relation mellem teori og praksis eller nærmere bestemt mellem indholdet og læringen i de studerendes dagligdag under uddannelsen og specifikke arbejdsmæssige forhold (f.eks. ved at lade jurastuderende besøge en advokatvirksomhed). Besøgene kan fungere som en ”eye-opener” i forhold til at give de studerende inspiration og kendskab til beskæftigelsesmuligheder, de normalt ikke hører omtalt på uddannelsesstedet (f.eks. ved at lade en gruppe studerende besøge en større industrivirksomhed, der ansætter forskellige typer af akademikere i utraditionelle job); eller til at tilve-

jebringe viden om konkrete arbejdsmæssige forhold (f.eks. ved at lade en gruppe blinde studerende besøge en konsulentvirksomhed, der har en blind kommunikationsmedarbejder). Skal et sådant besøg kunne opfylde sit fastsatte formål, skal de studerende have forberedt sig på det gennem studier eller lignende og bagefter kunne reflektere over det, som de oplevede på virksomhederne samt relatere det til det, de lærte på uddannelsesstedet og omvendt.

Ved Rådgivnings- og støttecentret forestillede vi os som udgangspunkt, at virksomhedsbesøget ville fungere bedst, såfremt de studerende forberedte sig herpå som et gruppeprojekt, der efter besøget skulle munde ud i en rapport, et foredrag eller lignende. Virksomhedsbesøget skulle arrangeres af de studerende og kunne f.eks. tage udgangspunkt i et specielt studie- eller fagområde, en specifik type af funktionsnedsættelser eller en generel undersøgelse af handicappolitikken på en given virksomhed.

Tabel 32: Ville du benytte dig af et tilbud om at deltage i et gruppeprojekt, der består i et eller flere virksomhedsbesøg (eventuelt med udgangspunkt i en undersøgelse af virksomhedernes handicappolitik)?

	Blind	Svagsyn	Bevægelse	Dysleksi	Psykisk oa	Alle
Ja	67 %	17 %	36 %	26 %	33 %	30 %
Nej	33 %	50 %	24 %	33 %	67 %	30 %
Ved ikke	0 %	33 %	40 %	41 %	0 %	40 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Af tabellen fremgår det, at interessen for dette tilbud er mindre end interessen for de øvrige tilbud. Størst er interessen blandt studerende med betydelige handicap. Af interviewene fremgår det, at det også er disse studerende, som er mest interesserede i at få kendskab til – og måske påvirke – virksomhedernes handicappolitik. Adskillige studerende med lettere handicap giver udtryk for en modvilje mod at skulle præsentere sig selv over for en virksomhed som del af ”en gruppe handicappede”. Andre finder, at virksomhedsbesøg burde arrangeres med udgangspunkt i fagene og ikke i Rådgivnings- og støttecentret.

Under interviewene angiver næsten samtlige studerende – undtagen studerende fra sundhedsvidenskab – at praktikmulighederne kunne være bedre. Blandt studerende fra samfundsvidenskab angiver især jura- og psykologistuderende, at deres uddannelse rummer for lidt praktik. Enkelte psykologistuderende angiver de ringe praktikmuligheder som den største mangel ved studiet, idet uddannelsen hermed bliver alt for teoretisk orienteret. De fleste humaniorastuderende efterlyser også flere praktikmuligheder, men mange – især de, der ikke orienterer sig mod undervisnings- og forskningsstillinger – har svært ved at udpege egnede praktiksteder. Hertil opleves distancen mellem uddannelse og arbejdsmarked simpelthen som værende alt for stor.

4.6.5 Deltagelse i netværk med andre studerende

Idéen bag etablering af gruppesammenhænge som netværk og terapi-grupper er at give deltagerne mulighed for at skabe personlige relationer til ligesindede, der blandt andet kan bruges til at udveksle erfaringer, bearbejde og diskutere forskellige problemstillinger, give gensidig sparring og støtte samt skabe synergi i et samarbejde mod fælles mål.

Ved Rådgivnings- og støttecentret forestillede vi os indledningsvist, at denne aktivitetsform kunne benyttes som element i erhvervsvejlednings- og udslusningsindsatsen. Således ville en eller flere grupper af studerende med særlige behov kunne fungere som hinandens sparringspartnere og vejledere i forhold til planlægning af kommende beskæftigelse.

Tabel 33: Ville du benytte dig af muligheden for at knytte netværk med andre studerende med særlige behov, så I kunne fungere som hinandens sparringspartnere og coaches i forhold til erhvervsplanlægning?

	Blind	Svagsyn	Bevægelse	Dysleksi	Psykisk oa	Alle
Ja	67 %	17 %	24 %	26 %	0 %	26 %
Nej	33 %	33 %	22 %	44 %	67 %	31 %
Ved ikke	0 %	50 %	54 %	30 %	33 %	43 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Af tabellen fremgår det, at interessen for dette tilbud særligt findes blandt de blinde studerende. Under interviewene fremgår det, at mange studerende ikke har lyst til at ”blive sat yderligere i bås” som personer med et handicap ved at knytte sådanne netværk.

”Fordi jeg har ondt i ryggen og har fået et bord, kan jeg ikke se, hvorfor jeg skal være del af en eller anden handicapgruppe” (kvindelig lægestuderende med bevægelseshæmning)

At interessen er størst blandt de blinde studerende kan ses i lyset af, at disse studerende i høj grad allerede indgår i formelle og uformelle netværk med hinanden. Interessen findes dog også blandt forskellige andre studerende⁶.

”Der mangler generelt en mulighed for, at man kan udveksle erfaringer og sådan noget med andre ordblinde, der har de samme problemer som en selv” (mandlig statskundskabsstuderende med dysleksi)

”Det kunne være rart at tale med andre handicappede universitetsstuderende om uddannelse og handicap. I spastikerforeningen er der ikke ret mange, som har afsluttet mere end 10. klasse” (kvindelig jurastuderende med bevægelseshæmning)

6 Efter undersøgelsens påbegyndelse er der blevet etableret en ”erfa-gruppe” med dyslektiske studerende ved Rådgivnings- og støttecentret.

5. Konklusion og anbefalinger

5.1 *Generelle problemstillinger omkring overgang til arbejdsmarked for akademikere med handicap*

Personer med handicap udgør en temmelig heterogen befolkningsgruppe, hvis deltagelse i det danske erhvervs- og samfundsliv er meget varierende og foregår på mange forskellige niveauer. Samtidig er der i et vist omfang tale om en marginaliseringstruet eller udsat gruppe på arbejdsmarkedet og i det øvrige samfund, idet bl.a. uddannelses- og beskæftigelsesgraden i gruppen er mindre end i den øvrige befolkning. I den forbindelse besidder gruppen af personer med handicap en arbejdskraftreserve, som man forventer at ville få brug for i de kommende år. Sammenholdt med dansk handicappolitiks målsætning om ligebehandling og en større grad af inklusion af personer med handicap i samfundet ligger disse forhold til baggrund for et ønske om at udvikle mere rummelighed på arbejdsmarkedet.

Da uddannelse betragtes som den primære vej til arbejdsmarkedet, er et rummeligt uddannelsessystem og integration mellem uddannelse og arbejdsmarked betingelser for udviklingen af et rummeligt arbejdsmarked. Dette gælder også for de lange videregående uddannelser på universiteterne, hvor produktionen af kandidater er vokset markant de seneste årtier. For akademikere er livsindkomsten og beskæftigelsesforholdene generelt bedre end i den øvrige del af befolkningen (det gælder især for kandidater fra samfunds-, sundheds- og naturvidenskab og i mindre grad for humanistiske kandidater), selv om beskæftigelsesniveauet dog er stagneret i perioden fra og med 2001. Dette forhold må bl.a. ses i sammenhæng med omdannelsen af universiteterne fra eliteinstitutioner med få studerende til masseuniversiteter med mange studerende samt i sammenhæng med forandringer i arbejdsmarkedsstrukturene. Denne omdannelse har de seneste år stillet nye krav om tilpasning af universitetsuddannelsernes indhold og form samt nye krav til universiteternes indsats i forhold til at udsluse og markedsføre deres kandidater.

Da beskæftigelsesforholdene generelt er gode for akademikere, kan en forøget indslusning af personer med handicap på de højere uddannelsesniveauer ses som et vigtigt led i inklusionen af denne persongruppe på arbejdsmarkedet. I en kultur, hvor arbejdslivet betragtes som en normal del af livet, vil dette bidrage til, at personer med handicap får en plads i vores samfund og anerkendes som ligeværdige samfundsborgere. Dette forudsætter imidlertid, at der er en god overlapning og sammenhæng mellem højere uddannelse og arbejdsmarked, og at vejen fra det ene til det andet system er forholdsvis fremkommelig. Men for akademikere med handicap indeholder overgangen fra uddannelse til indtrædelse på arbejdsmarked en række særlige problemstillinger. Det forhold afspejler sig blandt andet deri, at ledigheden blandt akademikere med handicap er væsentligt større end blandt akademikere uden handicap. Problemstillingerne kan kort beskrives som følger:

5.1.1 Barrierer i omgivelserne: *Akademikere med handicap oplever nogle barrierer i forhold til at komme ind på arbejdsmarkedet, der skyldes forhold i deres omgivelser:*

- *Forhold hos arbejdsgivere og kolleger mv:* Akademikere med handicap risikerer at blive hæmmet i deres beskæftigelsesmuligheder på grund af negative og stereotype holdninger blandt arbejdsgivere og medarbejdere på virksomhederne, manglende tiltro til handicappede personers arbejdskvalifikationer og kompetencer hos virksomheder og jobformidlere mv. kan virke hæmmende for en job-søgningsproces.
- *Udviklingen på det danske arbejdsmarked:* Stagnationen af beskæftigelsesniveauet for akademikere kan udgøre en ekstra svær barriere for personer med handicap, og samtidig kan udviklingen mod en serviceorienteret produktionsform sætte begrænsninger for personer med et kommunikationshandicap.
- *Den aktive beskæftigelsesindsats:* Støtteordningerne inden for den offentlige aktive beskæftigelsesindsats er ikke indrettet på modtagelse af akademikere med handicap umiddelbart efter deres dimission.

5.1.2 Barrierer hos personer med handicap: Udover barrierer i omgivelserne kan gruppen af akademikere med handicap – med udgangspunkt i gruppen af studerende ved Rådgivnings- og støt-tecentret – også have en række karakteristika, der kan udgøre en barriere i forhold til deres muligheder for at komme ind på arbejdsmarkedet efter dimitering:

- *Nedsat arbejdsevne:* Akademikere med handicap kan have begrænsninger i arbejdsevnen, der kan indskrænke deres beskæftigelsesmuligheder.
- *Nedsat realitetssans:* Akademikere med handicap kan have urealistiske forestillinger om, hvilke beskæftigelsesmuligheder de har med deres handicap. Enten kan de have manglende erkendelse af handicappets begrænsninger med heraf følgende overvurdering af deres muligheder. Eller de kan have en overdreven negativ forestilling om handicappets begrænsninger for deres arbejdsevne med heraf følgende undervurdering af deres muligheder.
- *Manglende studiejobsmuligheder:* Under universitetsuddannelsen kan studerende med handicap have vanskeligere ved at varetage et studiejob ved siden af studiet end deres medstuderende. Dette betyder, at akademikere med handicap ofte har mere begrænsede kvalifikationer end andre akademikere at tilbyde arbejdsgivere i en jobansøgningssituation.
- *Manglende praktikmuligheder:* Under universitetsuddannelsen kan studerende med handicap have begrænsninger i forhold til at kunne deltage i erhvervspraktik, eller de kan møde de samme barrierer hos virksomheder og institutioner i søgningen efter en praktikplads, som de kan møde i forhold til at søge erhvervsarbejde. Dette forhold betyder også, at akademikere med handicap kan risikere at stilles ringere i en jobansøgningssituation.
- *Skæv kønsfordeling:* Universitetsstuderende med handicap er oftere kvinder end mænd, hvilket kan betyde, at de er mindre villige

til at tage fuldtidsarbejde eller arbejde med lange og/eller varierende arbejdstider.

- *Høj alder og lang gennemførelsestid:* Universitetsstuderende med handicap dimitterer gennemsnitligt i en senere alder og bruger længere tid på gennemførelse end deres medstuderende. Disse forhold kan hænge sammen med, at flere af disse studerende påbegynder deres uddannelse senere end gennemsnitligt; at deres handicap medfører en nedsat studiearbejdsevne, og at de først ret sent i deres uddannelsesforløb henvender sig med behov om støtte på Rådgivnings- og støttecentret. Både den forholdsvis høje alder og den lange gennemførelsestid kan have betydning i en jobsøgnings-situation.

- *Ledighedsramte fagområder:* Universitetsstuderende med handicap er i samme omfang som andre studerende hovedsageligt indskrevet på universitetet inden for de fagområder, der i størst omfang er præget af beskæftigelsesproblemer og en lav professionaliseringsgrad. I sammenhæng med de øvrige omtalte barrierer angående beskæftigelsen for akademikere med handicap kan dette forhold tænkes at skabe en form for negativ synergieffekt omkring erhvervsudslusningsvanskeligheder.

5.2 Problemstillinger omkring handicappede universitetsstuderendes forventninger, ønsker og behov til overgangen mellem uddannelse og arbejdsmarked

En særlig og væsentlig dimension vedrørende problemstillingerne omkring overgangen fra uddannelse til arbejdsmarked for studerende med handicap består i disse studerendes egne perspektiver på denne overgang. De studerendes perspektiver udtrykker holdningsmæssige, motivationsmæssige og erfaringsmæssige forhold omkring deres forventninger, ønsker og behov mht. at træde ud fra universitetet og ind på arbejdsmarkedet. Denne dimension er væsentlig af to grunde:

- *Beskæftigelsesfaktor:* Dels er motivation, holdninger og erfaringer i sig selv en meget afgørende faktor for denne persongrupper – såvel som for alle andres – beskæftigelsesmuligheder.
- *Vejledningsfaktor:* Dels må en målrettet erhvervsvejlednings- og udslningsindsats orientere sig efter de studerendes egne forventninger, ønsker og behov, såfremt den effektivt skal bidrage til at få dem ind på arbejdsmarkedet og skabe dem et aktivt arbejdsliv med trivsel og livskvalitet.

I sammenhæng med ovenstående grunde er de studerendes perspektiver væsentlige, fordi overgangen fra uddannelse til arbejdsmarked – som for alle andre studerende – markerer et vigtigt udviklingsstadium i deres voksenliv, som kan udløse en større eller mindre krisetilstand, såfremt deres erfaring, motivation og holdning ikke slår til i situationen. For personer med et handicap kan sådanne udviklingsstadier – ofte med god grund – opleves som mere end almindeligt risikofyldte. Faren for at ende i en belastende og apatisk tilstand på passiv forsørgelse kan derfor være større end blandt andre. Også derfor kan det være nødvendigt at støtte op om dimittender med et handicap ved hjælp af opmærksomhed og særlige tiltag. Dette forudsætter imidlertid en spørgen ind til de studerendes forventninger, ønsker og behov mht. overgangen fra uddannelse til arbejdsmarked.

Forventninger:

Et væsentligt aspekt i de studerendes perspektiver på overgangen fra uddannelse til arbejdsmarked består i, hvad de på forhånd venter sig heraf. Adspurgt viser de studerendes forventninger sig at have en række sammenhænge med deres studieområde, forsørgelsesgrundlag samt typen og graden af deres handicap:

- *Erhvervsorientering medfører anvendelighed:* Jo mere erhvervs- og professionsorienteret de studerendes uddannelse er, jo mere har de tillid til dens anvendelighed i en arbejdsmarkedssituation. Tilliden er mindst blandt studerende fra det samfundsvidenskabelige fagområde samt humaniora.

- *Funktionsnedsættelse nedsætter arbejdsevne:* Jo mere betydeligt et handicap de studerendes funktionsnedsættelse medfører, jo mere forventer de, at funktionsnedsættelsen vil have en negativ indflydelse på deres evne til at udføre et arbejde på lige fod med andre. Jo mindre graden af funktionsnedsættelsen er, desto større sandsynlighed er der til gengæld for, at de studerende overhovedet ikke forventer nogen reduktion af deres arbejdsevne.
- *Funktionsnedsættelse mindsker imødekommenhed:* Jo mere synlig og betydelig en funktionsnedsættelse de studerende har, jo mindre imødekommenhed forventer de at opleve blandt potentielle arbejdsgivere. Mange studerende, der har dysleksi, som er en ”usynlig” funktionsnedsættelse, oplever også negative forventninger i forhold til arbejdsgivernes holdning til deres funktionsnedsættelse. Dette peger samtidig hen på det forhold, at mange studerende er usikre over for, hvorvidt og hvornår de skal ”afsløre” deres funktionsnedsættelse for en potentiel arbejdsgiver i en jobansøgningsproces.
- *Betydelig funktionsnedsættelse medfører behov for offentlig beskæftigelsesindsats:* Jo mere betydelig en funktionsnedsættelse de studerende har, jo mindre tilbøjelige er de til at have forventninger om at kunne opnå ansættelse på ordinære vilkår. Langt de fleste studerende forventer dog at ville kunne opnå almindelig beskæftigelse, men især studerende med blindhed, cerebral parese og lignende forventer at skulle ansættes på særlige vilkår – hvis de da overhovedet forventer at kunne opnå beskæftigelse.
- *Revalidering kan medføre behov for yderligere offentlig beskæftigelsesindsats:* Såfremt de studerende gennemfører deres uddannelse som led i en revalideringsplan, er der mindre sandsynlighed for, at de har høje forventninger til at kunne opnå ansættelse på ordinære vilkår, end hvis de gennemfører deres uddannelse under SU-ordningen.

Ønsker:

Et andet centralt aspekt i de studerendes perspektiv på fremtidens beskæftigelsesmuligheder består i deres personlige ønsker til beskæftigelse og forståelsen af, hvorvidt deres uddannelse er et middel til at indløse dem: I hvilket omfang ved de, hvad de vil angående beskæftigelse, og i hvilket omfang tror de, at deres uddannelse hjælper dem til at opnå det, de vil. Formuleringen af en livsplan med sådanne konkrete mål i overensstemmelse med egne evner og muligheder giver det enkelte menneske selvrespekt og følelse af meningsfuldhed. Samtidig betyder et sådant motiveret fokus også, at vejen til målopfyldelse bliver lettere – det leder mod mestring og kontrol modsat meningsløshed og hjælpeløshed. Efterlevelse af realistiske ønsker skaber med andre ord lyst og motivation til at gøre en indsats og overvinde forhindringer, mens det modsatte kan medføre tilbageholdenhed, usikkerhed, ligegyldighed og passivitet.

- *Erhvervsorientering fremmer konkrete erhvervsønsker:* Jo mere professions- og erhvervsorienteret de studerendes uddannelse er, i jo højere grad har de konkrete erhvervsønsker. For enkelte studerende viser det sig, at reel erhvervsorientering ikke er integreret i den almindelige bevidsthed og identitet som studerende – spørgsmålet om fremtidig beskæftigelse opleves med andre ord som noget, der er adskilt, eller decideret fortrængt, fra det væsentlige her og nu.

Hvis de studerendes fagområde er humanistisk eller samfundsvidenskabeligt, er der samtidig en tendens til, at de i mindre grad opfatter deres uddannelse som et reelt middel til at nå deres erhvervsønsker, end hvis deres fagområde er teologisk eller sundhedsvidenskabeligt. Selv om de fleste studerende finder, at deres uddannelse fører frem til de ønskede erhvervskvalifikationer, er der også en del studerende, som efterlyser praktiske kompetencedimensioner i deres uddannelse.

- *Betydelig funktionsnedsættelse mindsker konkrete erhvervsønsker:* Jo mere betydelig de studerendes funktionsnedsættelse er, jo vagere tendens er der til, at de har konkrete erhvervsønsker. Som noget særligt er der også en tilbøjelighed til, at studerende med dys-

leksi er en lille smule svævende i forhold til at hige efter noget specifikt. Generelt har de studerende dog gjort sig nogle forestillinger om, ”hvad de gerne vil, når de bliver store”.

Behov:

Et sidste centralt aspekt i de studerendes perspektiv på overgangen fra uddannelse til arbejdsmarked består i deres vurdering af de støtte- og rådgivningsbehov, som de har i forhold til at gøre udslusningen fra universitetet succesfuld. Her tænkes særligt på de behov, som de studerende med handicap oplever at have i forhold til universitetets erhvervsvejlednings- og udslusningsindsats samt skønnet over det omfang, i hvilket de får disse behov tilfredsstillet:

- *Behov for en større generel erhvervsvejlednings- og udslusningsindsats inden for de fleste fagområder:* Generelt set vurderer de studerende fra det humanistiske, det samfundsvidenskabelige, det teologiske og det naturvidenskabelige fagområde, at universitetets erhvervsvejledningsindsats er utilfredsstillende i forhold til erhvervsorienteret planlægning af uddannelsens forløb; arrangement af erhvervspraktik, virksomhedsbesøg og lignende; orientering om arbejdsmarkedets struktur mv. og orienteringen om arbejdsmarkedets sikringsordninger. Adskillige studerende finder deres uddannelse for teoretisk anlagt og for lidt praksisorienteret og savner flere muligheder for beskæftigelsesrettet planlægning. De fleste finder ikke, at de faglige studentervejledere er klædt på til at varetage erhvervsvejledning, og mange studerende oplever lærerne som værende for virkelighedsfjerne og uvidende om livet uden for universitets mure.

Modsat studerende fra andre fakulteter oplever de studerende fra det sundhedsvidenskabelige fagområde generelt at opnå god erhvervsvejledning, information om deres konkrete beskæftigelsesmuligheder, kendskab til konkrete erhvervsforhold samt mulighed for at prøve den faglige viden af i praksis undervejs i uddannelsen.

- *Behov for en forøget erhvervsvejlednings- og udslusningsindsats med inddragelse af betydningen af funktionsnedsættelser:* Generelt set oplever de studerende et behov for en (forøget) erhvervsvejlednings- og udslusningsindsats, der formår at inkludere deres individuelle funktionsnedsættelse og dens betydning for deres arbejdsevne og -muligheder. Behovet er størst for at få denne dimension integreret som en del af uddannelsens generelle erhvervsplanlægning og -orientering.

Især studerende med betydelige handicap og dysleksi savner information fra universitetets side omkring de kompensationsmuligheder, der findes for funktionsnedsættelse på arbejdsmarkedet.

De fleste studerende med betydelige handicap oplever også et udækket behov for viden og vejledning omkring de eksisterende muligheder for aktiv beskæftigelsesindsats. At de selv skal opsøge denne viden efter dimission, eller når de efter et halvt eller et år opfanges af indsatsen, forekommer flere at være urimeligt.

Generelt finder de studerende, at universitetets indsats i forhold til at promovere og markedsføre nye kandidater er for ringe. Samtidig er der udbredt enighed blandt de studerende om, at universitetet burde deltage i bestræbelserne på at skabe rummelighed på arbejdsmarkedet ved blandt andet at bevidstgøre arbejdsgivere og andre aktører på arbejdsmarkedet om handicappede kandidaters potentialer og behov mv. med henblik på at skabe beskæftigelsesfremmende holdningsændringer.

5.3 *Anbefalinger*

På baggrund af de omtalte problemstillinger står de fleste akademikere med handicap i en situation både under og efter endt uddannelse, der adskiller sig væsentligt fra den situation, som andre akademikere står i. Dels har gruppen særlige karakteristika, der hæmmer deres adgang til arbejdsmarkedet. Dels risikerer de på grund af deres handicap at møde visse barrierer fra kollega- og arbejdsgiversiden, der forstærkes af de manglende erfaringer og kompetencer, som indirekte skyldes deres

handicap. Dels har de særlige behov for en erhvervsvejlednings- og udslusningsindsats, som pt. ikke imødekommes.

Med henblik på en lempelse eller løsning af disse problemer omkring overgangen fra lang videregående uddannelse til arbejdsmarked for personer med handicap anbefales en indsats såvel under uddannelsen som ved afslutningen af uddannelsesforløbet. I den forbindelse foreslås konkret en opkvalificering af universiteternes erhvervsvejlednings- og udslusningsindsats for studerende med handicap.

Allerede fra starten af studiet skal denne indsats indgå som et integreret element i uddannelsesplanlægningen. Indsatsen vil endvidere bestå af to sammenhængende grene:

Gren 1 Erhvervsplanlægning i uddannelsen

Der skal etableres en løbende erhvervsvejledning og afsluttende udslusningsindsats, der er empatisk og respektfuld i sit udgangspunkt over for de studerendes forståelse og integritet med henblik på at rådgive og inspirere de studerende til at orientere sig mod et fremtidigt erhverv. Således handler erhvervsvejledningen ikke om, at vejlederen dirigerer den studerende i en bestemt retning og kommer med ”erhvervsløsninger”. Den er i stedet noget, som skabes mellem vejleder og studerende på baggrund af en afklaring af den studerendes ønsker, behov og forventninger til sit fremtidige erhverv. Vejledningen har til formål at hjælpe de studerende til at gå klogere og bedre rustet videre til at kunne træffe realistiske og personlige valg og fravalg i forhold til forskellige erhvervsmuligheder. En sådan erhvervsvejledning bør indgå som en integreret del af den almindelige kontakt med den studerende, så der skabes en optimal sammenhæng mellem studie gennemførelsesplanlægning og udslusnings- og erhvervsplanlægning.

Relevante faktorer: En erhvervsvejledning af studerende med handicap må blandt andet være bevidst om den indflydelse, som køn, alder, forsørgelsesgrundlag og manglende studiejobsmuligheder kan have for

den studerendes gennemførelses- og beskæftigelsesmuligheder. Samtidig må vejledningen tage højde for at inddrage funktionsnedsættelsen i erhvervsvejledningen – både ved at tage højde for de begrænsninger, som funktionsnedsættelsen giver i forhold til realistiske beskæftigelsesmuligheder men omvendt også ved at lade både vejlederens og den studerendes øjne være åbne og positive for de beskæftigelsesmuligheder, som den studerende faktisk har.

Forventninger: Vejledningen bør tage udgangspunkt i og respektere den studerendes positive såvel som negative forventninger til overgangen til arbejdsmarkedet, der blandt andet indeholder følgende overvejelser: Kan min uddannelse bruges i en arbejdssituation; vil min funktionsnedsættelse have indflydelse på min arbejdsevne; vil en potentiel arbejdsgiver se skævt til min funktionsnedsættelse; og vil jeg kunne opnå ansættelse på ordinære vilkår? Sammen med den studerende skal vejlederen dog samtidig arbejde på at forme forventningerne i en så realistisk retning som muligt og sørge for, at forventningerne ikke har en uhensigtsmæssig indflydelse på den studerendes selvværd.

Ønsker: Vejledningen bør også tage udgangspunkt i eller fremme afklaringen af de studerendes egne konkrete ønsker til fremtidig beskæftigelse og bidrage til, at erhvervsorienteringen af uddannelsen understøtter disse ønsker, men samtidig holder sig inden for nogle realistiske rammer. Det er vigtigt, at vejledningen i den forbindelse understøtter og påskønner den studerendes livsplaner eller medvirker til formuleringen af nye planer, som er i overensstemmelse med den studerendes evner og motivation samt de realiteter, som funktionsnedsættelsen påtvinger vedkommende.

Behov: Vejledningen bør endelig tage udgangspunkt i de behov, som den enkelte studerende oplever i forhold til at orientere sit studium mod arbejdsmarkedet og senere træde ud på det. Det gælder både ved at sørge for, at erhvervsorienteringen indgår som et integreret element i uddannelsesplanlægningen, og ved at den studerende får viden og erfaring omkring konkrete beskæftigelsesmuligheder og –indhold. Efter vurdering af den studerendes muligheder for at opnå beskæftigelse på

ordinære vilkår, vil det i relevante tilfælde desuden være hensigtsmæssigt, at vejledningen allerede tidligt i uddannelsesforløbet tager fat på at behandle støtteordningerne inden for den offentlige beskæftigelsesindsats. Samtidig bør studerende med handicap – i et relevant omfang – også have en indsigt i kompensationsmulighederne på arbejdsmarkedet, hvilket vil bidrage til at give dem realistiske forventninger til deres kommende beskæftigelsesmuligheder og -forhold.

Gren 2 Erhvervsforberedelse af uddannelsen

I tilknytning til erhvervsvejledningen anbefales en erhvervsforberedende indsats, som retter sig mod at inkludere erhvervsorienterede elementer i planlægningen af uddannelsen. Denne indsats kan, som tidligere nævnt, tage udgangspunkt i en tredeling af de kompetenceformer, som antages at være relevante i forhold til de studerendes inklusion på arbejdsmarkedet efter endt universitetsuddannelse:

I. Specifikke faglige kompetencer:

Varetages i den ordinære uddannelse

II. Ekstra-faglige kompetencer:

Tilføres den ordinære uddannelse

III. Personlige og sociale kompetencer:

Svagheder / styrker afklares i vejledning

Inklusionen af erhvervsorienterede elementer i uddannelsesplanlægningen består i en ambition om at tilføre de studerende ekstraraglige kompetencer og tydeliggøre, samt eventuelt styrke, deres personlige og sociale kompetencer. Denne ambition forventes at indeholde følgende moduler:

Personlighedsafklaring: En erhvervsvejledning af studerende med handicap, der tager afsæt i den studerendes forventninger, ønsker og behov mht. udsigten på arbejdsmarkedet, kan med fordel inddrage den enkeltes personlige egenskaber, temperament, styrker og svagheder. Disse studerende oplever generelt større vanskeligheder i forhold til gennemførelse af studium og relation til arbejdsmarkedet, hvorfor det

kan være berigende for vejledningen at fokusere på personlige og eksistentielle udviklingsmuligheder såvel som begrænsninger. I den forbindelse kan det anbefales at benytte personlighedstests som et værktøj og tilbud i vejledningen.

Netværksdannelse: Især for de studerende, som har betydelige handicap, og for gruppen af studerende med dysleksi, anbefales det, at der etableres netværksgrupper for yngre og ældre studerende samt eventuelt færdiguddannede kandidater med beslægtede typer af funktionsnedsættelser. Formålet med disse grupper er at give rum for erfaringsudveksling omkring studie gennemførelse, dimittering og beskæftigelse samt at lade de studerende i fællesskab opsøge viden omkring beskæftigelsesforhold – eventuelt gennem fælles virksomhedsbesøg, der afsluttes med en rapport, et foredrag eller lignende.

Kurser i jobsøgning og CV: Som supplement til de jobsøgningskurser for studerende, der i disse år etableres eller planlægges på de danske universiteter, foreslås det, at der etableres særlige jobsøgningskurser og kurser i udfærdigelse af CV for studerende med handicap. Såfremt sådanne kurser skal kunne dække de studerendes forskellige behov, kan det anbefales, at de tilbydes til grupper af studerende med beslægtede funktionsnedsættelser og eventuelt også begrænses til studerende inden for afgrænsede fagområder. Sådanne kurser vil med fordel kunne udvides til deciderede ”erhvervsarrangementer”, hvor de f.eks. suppleres af oplæg fra jobformidlere, arbejdsgivere og akademikere med handicap, som er i beskæftigelse.

Praktik: Som supplement til de eksisterende praktikordninger på uddannelsesstederne, kan den erhvervsforberedende instans være studerende med handicap behjælpelig med at etablere praktikophold og formidle erfaringer herom mellem de forskellige studerende. Samtidig bør instansen være de studerende behjælpelig med at undersøge krav til særlig indretning af arbejdsplads og lignende i forbindelse med praktikophold. Hermed opnås også viden om de særlige behov, som de pågældende personer har i forhold til den tilfredsstillende arbejdssituation, som tager højde for netop deres handicap. For de forskellige grupper

af personer med fysiske handicap kan det specielt dreje sig om krav til indretning af arbejdsplads og behov for hjælpemidler. For grupperne af personer med psykiske lidelser kan det specielt dreje sig om andre krav til arbejdsmiljø og –forhold. For gruppen af studerende med dysleksi vil det primært dreje sig om behov for kompenserende IT-hjælpemidler.

Kompetencefremmende aktiviteter: Som en kompensation for de reducerede studiejobmuligheder mv. kan den erhvervsforberedende instans bidrage til at etablere kompetencefremmende aktiviteter: alternative studiejob, organisatoriske hverv, frivillige undervisningsordninger eller lignende, som vil kunne tilføre den studerende ekstrafaglige kompetencer og data til påførelse på CV. Eventuelt kan der etableres arbejdsmarkedsforberedende kurser, men disse bør være specifikt rettet mod at dække særlige behov og ikke være almentfaglige elementer, der ”påklitres” uddannelsen.

Erhvervsforberedelsen og inklusionen af erhvervsorienterende elementer skal i videst mulige omfang knyttes til erhvervsvejledningen gennem løbende individuelle samtaler under uddannelsesforløbet. Det overordnede mål er at styrke den enkelte studerende med handicap i forhold til selv at søge og få et ønsket job.

Som et særligt element i udslusningsindsatsen må det anbefales, at universitetsinstitutionen hjælper de studerende, som har et betydeligt handicap, med at etablere en kontakt til den offentlige beskæftigelsesindsats i forbindelse med dimissionen. Størstedelen af disse studerende vil enten have behov for beskæftigelse på særlige vilkår eller stillinger på almindelige vilkår, hvor der trækkes på de forskellige kompenserende støtteforanstaltninger, som er til rådighed i den forbindelse: personlig assistance, hjælpemidler og arbejdspladsindretning, fortrinsadgang mv. Derfor vil det være ønskværdigt at reducere uhensigtsmæssigt forbrug af tid og liv for disse personer på passiv forsørgelse.

Endelig må det anbefales, at universitetsinstitutionen bidrager til at fremme holdningsskiftet i samfundet til personer med handicap, f.eks. gennem informationskampagner til relevante målgrupper – offentlige

og private arbejdsgivere samt offentligheden i bredeste forstand – omkring potentialer ved beskæftigelse af kandidater med handicap.

6. Referencer

- Aabo, B. (2000): Folkeskolen overser ordblinde. In *Politiken*: 12. juni 2005
- Aalborg Universitet & Roskilde Universitetscenter (AUC&RUC) (2002): *Kandidat- og afgangundersøgelse*. Aarhus og Roskilde, AUC&RUC
- Aarhus Universitet (2005): *Udviklingskontrakt mellem Aarhus Universitet og Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling for 2005*. Aarhus, AU
- Aastrup, W. (1999): *Implementering af Sektoransvarlighedsprincipperne*. Aarhus: AU, Registratormrådet
- Akademikernes Centralorganisation (AC) (2004): *Ledighedsstatistik, December 2004*. København.: AC
- Andersen, J. (2003): *Over-Danmark og Under-Danmark? Ulighed, velfærdsstat og politisk medborgerskab*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag – Magtudredningen
- AF Handicapservice & Vejledningsfagligt udvalg (2004): *Guide til uddannelses- og erhvervsvejledning af personer med handicap*. København: CLH
- Befring, E. m.fl. (2004): *Specialpedagogikk*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag
- Brandt, P. (2004): *Socialpsykiatri*. København: Munksgaard
- Brooks, L. (1997): Dyslexia: 100 Years on Brain Research and Understanding. In *Dyslexia Review*: Spring 1997
- Center for Ligebehandling af Handicappede (CLH) (2002): *Unge handicappedes overgang fra grundskole til ungdomsuddannelse*. København: CLH
- Center for Ligebehandling af Handicappede (CLH) (2003): *Her er mit arbejdsliv*. København: CLH
- Clausen, T. m.fl. (2003): *Barrierer for handicappedes beskæftigelsesmuligheder*. København: Socialforskningsinstituttet 03:15
- Clausen, T. m.fl. (2004): *Handicap og beskæftigelse – et forhindringsløb?* København: Socialforskningsinstituttet 04:03
- Commission of the European Communities (Com)(2005): *Report from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on equality between women and men*. Brussels: Com
- Cullberg, J. (1976): *Krise og udvikling*. København: Hans Reitzels Forlag
- Cullberg, J. (1999): *Dynamisk psykiatri*. København: Hans Reitzels Forlag
- Dansk Blindesamfund (DBS) (2005): *"Parkeringsproblemer" – En undersøgelse om beskæftigelse, uddannelse og forsørgelse for blinde og stærkt svagsynede i alderen 18-30 år*. København: Dansk Blindesamfund

- Dansk Psykiatrisk Selskab (DPS) (2001): *Bedre behandling af angst, depression, spiseforstyrrelser og andre psykiske lidelser*. København: DPS
- Det Centrale Handicapråd (DCH) (2001): *Handicap og ligebehandling*. København: DCH
- DMA/Research (2005): *Undersøgelse af årsager til studieforsinkelse ved Det Humanistiske Fakultet, Aarhus Universitet*. Aarhus/København: DMA/Research
- Elbro, C. (1991): *Danskernes læsefærdigheder*. København: Undervisningsministeriet og Projekt Læsning
- Elsass, P. (1992): *Sundhedspsykologi*. København: Gyldendal
- Erhvervs- og Byggestyrelsen (EBS) (2005): *Dansk handicappolitik i et internationalt perspektiv*. København: Erhvervs- og byggestyrelsen & Rambøll Management
- Foldspang, A. m.fl. (1993): *Epidemiologi – Sygdom og befolkning*. København: Munksgaard
- Foucault, M. (2003): *Galskabens historie*. København: Hans Reitzels Forlag
- Garde, K. (2003): *Køn, psykisk sygdom og behandling*. København: Hans Reitzels Forlag
- Groes, N. m.fl. (2004): *Akademikernes arbejdsløshed og indtjening – brikker til et mønster*. København: Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut, akf forlaget
- Gunnarsen, C. m.fl. (2001): *Menneske, handicap og sociale tilbud*. København: Socialpolitisk Forlag
- Hansen, E. J. (2003): *Uddannelsessystemerne i sociologisk perspektiv*. København: Hans Reitzels Forlag
- Hildebrandt, J. m.fl. (1997): Prediction of Success from a Multidisciplinary Treatment Program for Chronic Low Back Pain. In *Spine*, vol. 22(9), 990-1001
- Horn, F. m.fl. (2003): *Universitetet til tiden?* Aarhus: Klim
- Iversen, L. m.fl. (2004): *Medicinsk sociologi – samfund, sundhed og sygdom*. København: Munksgaard
- Krogstrup, H. (2003): *Det handicappede samfund*. Århus: Systime
- Lambe, E. (1999): Dyslexia, gender and brain imagining. In *Neuropsychologia*: 37, 521-536
- Leegaard, O. (2002): *ICF-modellen. Funktionsklassifikation og tværfaglig referenceramme*. Ringe: Neurorehabiliteringen, Sygehus Fyn Ringe
- Ligestillingsministeriet (LM) (2002): *Vold mod kvinder med handicap*. København: LM
- Ligestillingsministeriet (LM) (2004): *Kønssforskelle i sygdom og sundhed*. København: LM
- Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling (MVTU) (2005): *Hovedresultater fra undersøgelsen om de studerendes erhvervsarbejde – og sammenhængen med frafald, studietid, startløn og beskæftigelse*. Notat. København.: MVTU
- Regeringen (2004): *Handicap og job – en beskæftigelsesstrategi for personer med handicap*. København.: Beskæftigelsesministeriet og Socialministeriet

Registraturen ved Aarhus Universitet (2005): *Kandidatundersøgelse af Den Grønne Årgang og kandidatårgang 2003*. Aarhus: AU

Shaywitz, S. m.fl. (2001): The Neurobiology of Reading and Dyslexia. In *Focus on Basics*, vol. 5, Iss. A

Studenterrådgivningen (2004): *Brugerundersøgelse i studenterrådgivningen Kompagnistræde 2003-2004*. København: Studenterrådgivningen

Undervisningsministeriet (2004): *De studerendes indtjening. En analyse af de studerendes indkomster fra 1997 til 2002*. København: UVM

World Health Organisation (WHO)(2001): *International Classification of Functioning, Disability and Health*. WHO

Økonomiske Råd, Det (2003): *Dansk Økonomi, efterår 2003. Konjunktur; Uddannelse*. København: Det Økonomiske Råds formandskab.